

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΚΑΙ Η ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ*

Υπό ΓΡΗΓ. ΚΑΣΙΜΑΤΗ

Πρώην Υπουργού — Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου

1. Ἡ Ἱστορία εἶναι μία ἰδιότροπη μάγισσα πού τιμωρεῖ σκληρὰ ἐκείνους πού δὲν ἀκοῦνε ἐγκαίρως τὸ κάλεσμά της. Οἱ εὐκαιρίες, πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ διαμορφώσῃ τὰ πράγματα σύμφωνα μὲ τὰ ἀληθινὰ συμφέροντά του, εἶναι λίγες καὶ τὸ συχνότερο πού συμβαίνει εἶναι νὰ τις χίνη. Δὲν ξέρω ἂν εἶναι πάντοτε σωστός ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Αὐγούστου Κόντ ὅτι οἱ «νεκροὶ μᾶς κυβερνοῦν». Δὲν θέλω νὰ τὸν δεχθῶ. Κι' ἄς προβαίνει μπροστά μας σὲ κάθε βῆμα ἡ πραγματικότητα του. Ἀπὸ τὴν δραματικὴν κραυγὴ τοῦ Γκαίτε στὴν «Ἀφιέρωση» τοῦ Φάουστ πού ἔλεγε: «ὅ,τι ὑπάρχει, σὰν σκιά μακρὰ μου τὸ θωρῶ, καὶ μόνον ὅ,τι πέρασε βρῖσκεται ἐμπρὸς μου ζωντανό», μέχρι τὶς τελευταῖες ἐκδηλώσεις τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητας, ὅλα δείχνουν, πὼς οἱ λαοὶ καὶ δυστυχῶς καὶ οἱ ἡγέται τους δὲν μποροῦν εὐκόλα νὰ «σκοτώσουν τοὺς νεκροὺς τους». Καὶ ὅμως! Ἡ ἀποστολὴ τῶν φωτισμένων ἀνθρώπων εἶναι νὰ σκοτώσουν στὴν ψυχὴ τους τοὺς νεκροὺς πού ἀφάνισε ἡ Ἱστορία. Ὅταν δὲν τὸ κάνουν, δὲν ἀκοῦνε τὴν προσταγὴ της καὶ πληρώνουν τὴν ἀνυπακοή.

Νομίζω πὼς σ' αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ὑπάγεται καὶ ἡ περίπτωσις τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης πού ἡ προσπάθειά της ἄρχισε πάλι—καὶ λέω «πάλι» γιατί πολλὲς φορὲς ὡς τότε τὸ πρόβλημα εἶχε ἀνακινηθῆ μὲ διάφορες μορφές, ἀπὸ τὸν Ἀββᾶ Saint-Pierre, γὰ νὰ μὴν φθάσουμε στὸν Dubois, μέχρι τὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης καὶ τὴν Πανευρώπη τοῦ Κουτενχόβεν Καλλέργη—ἄρχισε λοιπὸν πάλι τὸ 1948 μὲ τὸ Συνέδριον τῆς Χάγης, πού ἦταν συνέχεια τοῦ περίφημου λόγου τοῦ Churchill στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ζυρίχης καὶ ἐκορυφώθη μὲ τὴν πρώτη Σύνοδο τῆς Συμβουλευτικῆς Συνελεύσεως τοῦ Συμβουλίου τῆς Εὐρώπης, στὸ Στρασβούργο, τὸ 1949.

Ὅταν ἄρχισε ἡ σύνοδος αὕτη, ὁ Λέων Μπλούμ, μὲ ἓνα ἄρθρο τοῦ παγκοσμίου ἀπηχίσεως, ἀναζητοῦσε τοὺς Μιραμπῶ πού, ὅπως ὁ παλιὸς ἡγέτης τοῦ 1790, θὰ κατόρθωναν νὰ μεταβάλουν τὴν Συμβουλευτικὴν Συνέλευσιν τοῦ Στρασβούργου σὲ ἀποφασιστικὸ ὄργανο, ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ξεπηδοῦσε ἡ Ἠνωμένη Εὐρώπη. Καὶ αὐτὸ θὰ γινόταν μόνον ἂν κατορθώνετο νὰ δημιουργηθῆ ἓνα ἀνώτατο πολιτικὸ ὄργανο ὑπερεθνικῆς ὑφῆς, πού θὰ ἀπεφάσιζε ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς Κυβερνήσεις τῶν καθ' ἕκαστον κρατῶν. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ὅ,τι ἐζητεῖτο ἦταν εἰς τὴν οὐσία ἡ δημιουργία ἐνὸς **ὁμοσπόνδου μὰ ἐνιαίου εὐρωπαϊκοῦ κράτους.**

* *

2. Καὶ βέβαια, καὶ ἂν ἀκόμα γινότανε τὸ ὁμόσπονδο αὐτὸ κράτος, δὲν θὰ εἶχε ἀμέσως τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀντοχὴν πού ἔχουν τὰ σημερινὰ μεγάλα ὁμόσπονδα κράτη, ὅπως εἶναι π.χ. αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι καὶ ἡ Δυτικὴ Γερμανία. Γιατί :

α) Δὲν θὰ ἦταν, σὲ ἀντίθεσι μὲ αὐτὰ, ἔθνικόν. Οἱ λαοὶ πού θὰ τὸ ἀπήρι-

* Διάλεξις ὁργανωθείσα ὑπὸ τῆς «Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως Νέων» εἰς τὸν «Παρνασσόν» τὴν 29ην Νοεμβρίου 1955.

ζαν ἐρχόντουσαν ἀπὸ διαφορετικῆς ἐθνικῆς ὁμοιογένειας, με̄ χωριστῆς πολιτικῆς παραδόσεις καὶ ἀντίθετες, πολλῆς φορές, ψυχολογίης.

β) Δὲν θὰ περιελάμβανε, τοῦλάχιστον ἀμέσως, τὸ σύνολον τῶν λαῶν ποῦ ἀποτελοῦν τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινότητα. Πραγματικά, ἦταν μὲν φανερὸ πὼς δὲ θάρ- γουσε νὰ προστεθῆ̄ στοὺς ἀρχικοὺς δώδεκα λαοὺς τῆς Εὐρώπης ποῦ μετεῖχαν στὴν πρώτη Σύνοδο, ἡ Δυτικὴ Γερμανία, ὅπως καὶ ἔγινε, ἦταν ὅμως ἐξ ἴσου βέ- βαιο πὼς θὰ ἦταν ἀδύνατη ἡ συμμετοχὴ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως καὶ τῶν λεγο- μένων «λαϊκῶν δημοκρατιῶν». Καὶ ὅσο κι' ἂν ἦταν κοινὴ συνειδησις ὅτι μεταξὺ τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ὑπάρχει ἓνα ἰδεολογικὸ χάσμα, ποῦ γιὰ πολλὰ χρό- νια θὰ ἔμενε ἀγεφύρωτο, περνῶντας ἀπὸ διάφορες ἐναλλαγῆς ἐντάσεως καὶ ὑφέ- σεως, ἐν τούτοις, ὅσοι ἔβλεπαν μὲ ἀντικειμενικὸ μάτι τὰ πράγματα καταλάβαιναν πὼς ἡ ἀπουσία ἐνὸς μεγάλου τμήματος τῆς Εὐρώπης, ἰδίως δὲ τῶν «Λαϊκῶν Δη- μοκρατιῶν», ἀπὸ τὴν Ἐνωσιν, θὰ ἀφαιροῦσε ἀπ' αὐτὴν ἓνα δυναμικὸ στοιχεῖο τοῦ χαρακτῆρος της καὶ θὰ ἐκουτσούρευε τὴν ἀποστολὴ της.

γ) Ὑπῆρχε, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, ἡ ἀντίδρασις τῆς Μεγάλης Βρετανίας στὴν συμμετοχὴ της σὲ μιὰ ὀλοκληρωμένη ὁμόσπονδη Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης. Ὅσο καὶ ἂν φαίνεται παράδοξο, γιὰτὶ ἡ ὅλη κίνησις ξεκίνησε μὲ πρωτοβουλία τοῦ Τσῶρτσιλ ποῦ ἦταν τότε ἔξω ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, ἡ Μεγάλη Βρετανία ποτὲ δὲν ἠδύνησε τὴν πλήρη Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης. Εἶναι περιττὸ νὰ ζητήση κανεὶς τὴν ἐξήγησιν τῆς ἀντιφάσεως αὐτῆς. Γιὰτὶ ἀντίφασις δὲν ὑπάρχει. Εἰς κανένα πο- λιτικῶ ὄριμο τόπο ἡ θέλησις ἐνὸς ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἀρκετὴ, ὅσο μεγάλος καὶ ἂν εἶναι αὐτός, γιὰ νὰ ἐπιβληθῆ̄ μιὰ πολιτικὴ. Τὰ σύγχρονα κράτη κυβερνῶνται **συνλογικῶς** καὶ μὲ βάσιν **τὸ συμφέρον τους**. Καὶ ἡ πολιτικὴ ἡγεσία τῆς Μεγά- λης Βρετανίας, ἐμπρὸς εἰς τὴν θέλησιν τῆς ὁποίας ἐκάμφθη ὄχι μία, ἀλλὰ πολλῆς φορές ὁ Τσῶρτσιλ, ἐπίστευε καὶ πιστεύει ὅτι τὰ συμφέροντά της ἐπιβάλλουν μὲν τὴν Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης, τὴν ὁποίαν νὰ κατορθώσῃ ἡ Ἀγγλία νὰ θέσῃ κάποτε ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν της, σὰν ἓνα εἶδος Ἡπειρωτικοῦ Commonwealth, μὰ ἀπαγό- ρευαν τὴν πρόωρη δέσμευσή της σ' ἓναν ἐντονο ὁμόσπονδο πολιτικὸ ὄργανισμό.

δ) Ἡ Ἐνωσις τῆς Εὐρώπης παρουσίαζε καὶ μειονεκτήματα ποῦ ἦταν ἀντί- θετα ἀκριβῶς ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Συμβαίνει πολλῆς φορές στὶς διεθνεῖς κατα- στάσεις νὰ ὑπάρχουν πλεονεκτήματα καὶ μειονεκτήματα ἀντιφατικά. Ἡ τυπικὴ λογικὴ, ἀλλοίμονο!, δὲν εἶναι ἀρκετὴ γιὰ νὰ δημιουργήσῃ ἓναν ὑποφερτὸ κόσμο. Τὰ μειονεκτήματα αὐτὰ τῆς δεύτερης κατηγορίας ἦταν ὅτι ἀνεξήγητο ἐπέκτασις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως καὶ σὲ χώρες ποῦ ἀναμφισβήτητα δὲν εἶναι εὐρωπαϊ- κές, ὄχι μονάχα ἀπὸ ἄποψιν γεωγραφικὴν, μὰ καὶ ἀπὸ ἄποψιν στάθμης πολιτι- σμοῦ. Τὸ παράδειγμα τῆς Τουρκίας εἶναι τυπικόν. Ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ γιὰ ἄλλους, θεμιτοὺς ἂν θέλετε καὶ σοβαροὺς λόγους, ἄσχετους ὅμως μὲ τὸ εὐρωπαϊκὸ θέμα, ἐμπῆκε ἡ Τουρκία, γιὰτὶ νὰ μὴ μπῆ̄ καὶ ὁ Λίβανος καὶ τὸ Ἰσραὴλ καὶ ἡ Αἴγυ- πτος; Καὶ ἡ μέθοδος δὲν ἔχει τελειωμό...

ε) Τέλος ὑπῆρχε ἓνα ἄλλο μειονέκτημα στὴν ὅλην ὑπόθεσιν. Ἡ Ἠνωμένη Εὐρώπη δὲν θὰ ξεκινούσε σὰν ἀνεξάρτητη δύναμις. Κατ' ἀνάγκην θ' ἀποτελοῦσε, στὰ πρῶτα της τοῦλάχιστον βήματα, ἓνα εἶδος ἀμερικανικοῦ ἐξαρτήματος. Καὶ βέβαια τὸ μειονέκτημα αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν τὸ σπουδαιότερο. Γιὰτὶ, ὅταν ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης ἦταν τὸ 1949, καὶ εἶναι καὶ σήμερα, οὐσιαστικά, εἰς τίς βασι-

κὲς γραμμὲς τοῦ διεθνοῦς τούς προσανατολισμοῦ, ἐξαρτήματα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, θὰ ἦταν ἀνεδαφικὸ νὰ ἐξεγερωθῆ κανεὶς γιατί τὰ ἐξαρτήματα αὐτὰ θ' ἀποτελοῦσαν σὲ περιπτώσιν δημοσπονδιώσεως ἓνα ἐνιαῖο ἐξάρτημα. Τοῦναντίον ἡ Ἐνωσις, δίνοντας μεγαλύτερη δύναμη στὸ σύνολο, θὰ ἐπέτρεπε τὴν βαθμιαία χειραφέτησιν — πράγμα ποὺ καὶ ἡ Ἰδία ἡ Ἀμερικὴ ἐπέδωκε — καὶ τὴν δημιουργίαν μιᾶς ὑγιέστερης συνεργασίας, ἢ ἀκόμα, ἂν ἡ κατάστασις καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν πραγμάτων τὸ ἐπέτρεπε, μιᾶς εὐρωπαϊκῆς τρίτης δυνάμεως παρεντιθεμένης μεταξὺ τῶν δύο κολοσσῶν τοῦ συγχρόνου κόσμου, τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, δηλαδή, καὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Ἡ τρίτη δύναμις καὶ οἱ διάφορες παραλλαγές της, ὅπως εἶναι, π.χ., ἡ ἴση φιλία, προϋποθέτουσιν αὐτόνομη ἰσχὴν καὶ δὲν μποροῦν νὰ ζήσουν σὰν ἀπλᾶ θεωρητικὰ κατασκευάσματα, οὔτε σὰν ἄπιαστα ἐπίκαιρα συνθήματα. Μόνο ἡ Ἐνωσις τῆς Εὐρώπης μποροῦσε σιγά, σιγά, νὰ βαδίσῃ αὐτὸν τὸν δρόμο (*).

* Ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ ἔγραφα, ἀναλυτικώτερα, εἰς τὴν «Ἐλευθερίαν» τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1955 :

Ἡ ἔνταξις στὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς δύο συνασπισμοὺς εἶναι ἀναπόφευκτη γιὰ ὅποιον θέλει νὰ διατηρήσῃ τὴν ἑξουσίαν αὐτοτέλειαν ἐπιτρέπει ἀκόμα ἡ σημερινὴ διεθνὴς ζωὴ. Καὶ πρὸ κερδισμένοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ λαοὶ ποὺ ἡ μοῖρα καὶ τὰ συμφέροντα τῶν Μεγάλων τοὺς φέρνουν νὰ ἐνταχθοῦν εἰς τὴν παράταξιν ποὺ πλησιάζει περισσότερο μὲ τις παραδόσεις τους καὶ τὴν ψυχολογία τους. Αὐτὴν τὴν ἔνοιαν ἔχει ἡ ἀρχὴ ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀνήκει εἰς τὸ Δυτικὸν Κόσμον. Γιατί σ' αὐτὸν ἀνήκει καὶ ὡς παράδοσις καὶ ὡς ψυχολογία. Ὅσο καὶ ἂν ἡ οἰκονομικὴ της καθυστέρησις τῆς ἐπιβάλλει νὰ θεωρῆται ὡς ἀμερικανικὴ μόνη ἀξίας ὅσα οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ δόγματα θεωρεῖ ὡς ἀμερικανικὰ προϋποθέσεις τοῦ πολιτισμοῦ ὁ δυτικὸς καὶ ἰδίως ὁ ἀμερικανικὸς τρόπος ζωῆς.

Ἄλλο ὅμως ἔνταξις καὶ ἄλλο μορφή τῆς ἐντάξεως. Ἡ μορφή αὕτη διαφέρει διὰ τὰ διάφορα κράτη καὶ ἐδῶ κρίνεται ἡ ἀξία καὶ ἡ δύναμις τῶν ἡγετῶν τους. Φυσικὰ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ κρύψωμεν ὅτι στὸ θέμα αὐτὸ οἱ δικοὶ μας ἡγέτες δὲν ἐπῆραν πολὺ σπουδαῖον βαθμὸν. Καὶ ἔτσι σήμερα ἡ Ἑλλὰς ἐφθάσε στὴν πλήρη ἀπομόνωσιν. Βέβαια καὶ τὴν μορφήν τῆς ἐντάξεως ἀκόμα τὴν ἐπηρεάζουν θεμελιακὰ οἱ δύο, σήμερα, Μεγάλοι καὶ ὄχι ὅσοι μικρότεροι ἢ μικροὶ νομίζουσι ὅτι παριστάνουσι τὸν ἀνεξάρτητον ἢ τὸν οὐδέτερον. Ὅπως εἶπα κάποτε ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς ἀπαντῶν εἰς μίαν διακοπὴν τοῦ μακαρίτη Σοφianoπούλου, ἡ οὐδέτερότης δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸν οὐδέτερον, ἀλλ' ἀπὸ τὴν συμφωνίαν τῶν Μεγάλων περὶ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν...

Σὰν μίαν μορφήν αὐτοδυνάμου καὶ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐντάξεως αὕτης εἶδα πάντοτε καὶ ὄχι ὡς ἀδύνατην καθ' ὅσον ἀδύναμη τρίτην Δύναμιν τὴν Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης ποὺ ὅμως ἡ Μεγάλῃ Βρετανία δὲν ἄφησε νὰ γίνῃ. Φυσικὰ πρὸς ζημίαν της. Μήπως, τάχα, ἡ ἱστορία δὲν εἶναι γεμάτη ἀπὸ λάθη τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας ; Ἡ εἶναι μικρὸν λάθος ἡ πολιτικὴ της εἰς τὸ θέμα τῆς Κύπρου ;

Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα στὴ σημερινὴ Εὐρώπῃ ποὺ νὰ διαψεῦθῃ αὕτην τὴν διαπίστωσιν ὅταν ἐξετασθοῦν βαθύτερα οἱ διάφορες περιπτώσεις, οὔτε ἡ Γιουγκοσλαβία, οὔτε ἡ Φιλανδία, οὔτε ἡ Ἀυστρία ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις. Καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς χώρες εἶναι ἐντεταγμένες στὸν δυτικὸν συνασπισμὸν ὅπως καὶ ἡ Σουηδία καὶ ἡ Ἑλβετία. Ἡ μορφή τῆς ἐντάξεως κάθε μιᾶς διαφέρει καὶ διεμορφώθη σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες ποὺ εἶδαμε παραπάνω. Ἡ Γιουγκοσλαβία ἔτσι, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ πρὸ ἐνδιαφέρον παράδειγμα, ἔσπασε τοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν Ἀνατολικὸν Συνασπισμὸν γιατί ἡ Ρωσία τὸ θέλησε καὶ δὲν ἐμπῆκε εἰς τὸ Ἀτλαντικὸν Σύμφωνον, γιατί τὸ θέλησε ἡ Ἀγγλία, μὲ τὴν ὅποιαν οἱ δεσμοὶ τῆς νέας Γιουγκοσλαβίας ὑπῆρξαν πάντοτε στενώτεροι. Ὅσοι παρῆκοι οὐθῆσαν τὴν ἀγγλικὴν ἀντίδρασιν διὰ τὴν εἴσοδον τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ΝΑΤΟ καὶ ἐνθυμοῦνται τίς δηλώσεις τοῦ Τίτο περὶ ἐνδεχομένης συμμετοχῆς τῆς Γιουγκοσλαβίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἀμυντικὴν

Κοινότητα την ιδίαν εποχήν πού ἐπέσπευδε τὴν σύναψιν τοῦ βαλκανικοῦ συμφώνου ἠμποροῦν νὰ συλλάβουν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ θέματος πού εἶναι στενά συνητημένον μὲ τὸν ἀνωτέρω σημειωθέντα ἀγγλοαμερικανικὸν ἀνταγωνισμόν. Καὶ πρέπει νὰ εἶναι πολὺ βιαστικὸς ὁποῖος νομίση ὅτι ἀποδεικνύει μετὰστασιν πρὸς τὸν Ἀνατολικὸν Συνασπισμὸν ἢ τελευταία πρότασις τοῦ Βλέσκο Βλάχοβιτς περὶ ἰδρύσεως Πέμπτης Διεθνούς στηριζομένης εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνίσης ἀναπτύξεως τοῦ σοσιαλισμοῦ κατὰ χώρας. Ἡ ἀπάντησις ἄλλως τε εἰς ὅλην τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀξιώσεως τοῦ Τίτο περὶ οὐσιαστικῆς διαλύσεως Κομμουνισμοῦ—τυπικῶς δὲν ξέρουμε τί θὰ γίνῃ—ἐδόθη ἀπὸ τὸν Μπουλγκάνιν στὸν λόγον του, ἐνώπιον τοῦ Ἀνωτάτου Σοβιέτ τῆς 4ης Αὐγούστου. «Ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις, εἶπε, δὲν θὰ δεχθῇ συζητησθῆν ἐπὶ τῆς δράσεως τοῦ διεθνοῦς κομμουνισμοῦ». Οὔτε εἰς τὴν πίεσιν τοῦ Τίτο ἐξ ἄλλου πρὸς μεταστροφὴν τῆς στάσεως τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Ρουμανίας ἐδόθη ἢ συνέχεια πού ἠλπίζετο εἰς τὸ Βελιγράδι. Οἱ τελευταῖες δηλώσεις τοῦ Ρακόζυ καὶ τοῦ Γεωργίου Ντῆξ τὸ δείχνουν σαφῶς. Ἐξ οὗ καὶ ἡ ἀντίδρασις τοῦ Τίτο μὲ τοὺς λόγους του τῆς 15ης Αὐγούστου στὸ Τολένσκο ἐναντίον τῆς οὐδετερότητος καὶ ἐπὲρ τῆς ἐνισχύσεως τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Γιουγκοσλαβίας.

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰ μόνον Γιουγκοσλαβικὴ μετὰστασις πρὸς Ἀνατολὰς δὲν ἀποτελεῖ μεταβολὴν τοῦ χαρακτῆρος τῆς λεγομένης βαλκανικῆς σμμαχίας, γιατί ἡ σμμαχία αὕτη ἀπὸ τὴν πρώτην τῆς ὥρα ὅλα ἠμπορεῖ νὰ τὰ εἶχε, σμμαχία ὅμως δὲν ἦταν.

Ἡ ἐξήγησις πού προτιμῶ γιὰ τὴν τοποθέτησιν τοῦ Τίτο εἰς τὸ σημερινὸν διεθνὲς σχῆμα ξέρω πὼς δὲν θὰ γίνῃ δεκτὴ ἀπὸ ἄλλους ἀρμοδιώτατους, ἄλλωστε, παρατηρητῆς καὶ πολιτικὸς. Νομίζω παρὰ ταῦτα, πὼς εἶναι ἡ σωστότερη.

Ἐπάρχουν πραγματικὰ δύο ἄλλες τάσεις στὴν προσπάθεια ἐρμηνείας τῆς στάσεως τοῦ Τίτο, πού ὅμως δὲν συμπύκνουν οὔτε μεταξύ τους. Κατὰ τὴν πρώτην ὁ Τίτο ἐπανῆλθεν εἰς τὴν σοβιετικὴν τροχίαν, ὅτι δὲ κάμνει μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Βελιγραδίου εἴτε τὸ κάμνει σύμφωνα μὲ προδιαγεγραμμένο σχέδιον — ὑπάρχουν μάλιστα καὶ οἱ παλαιοὶ ὑποστηρικταὶ τῆς ἀρχικῆς συμπαιγνίας— εἴτε τὸ κάμνει χωρὶς μὲν συμφωνίαν μὰ μὲ τὴν ὑπεροβουλίαν ὅπως, ἐπανερχόμενος εἰς τὸν Ἀνατολικὸν Συνασπισμὸν, νὰ ἐξῆ ἐπιβάλλει μερικὸς ὅρους πού νὰ τοῦ δύνουν μέσα σ' αὐτὴν προέχουσιν θέσιν καὶ ἐπιρροὴν ἰδίως εἰς τὰ Βαλκάνια. Ὁμοσπονδία ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν του, παλαιὸν ὄνειρον καὶ τῆς Σερβίας πού συνήντισε πάντοτε τὴν πατροπαράδοτη ρωσικὴ ἐχθρότητα, θὰ ἦταν τὸ κυριώτερον ἐπίτευγμα αὐτῆς τῆς πολιτικῆς.

Ἡ δευτέρα τάσις ἀποκλίνει στὴν ἐξήγησιν ὅτι ἡ ἐπικράτησις δημοκρατικώτερης μορφῆς, μὲ τὴν συλλογικὴν διοίκησιν, στὴ Ρωσία ἀποτελεῖ σπᾶσιμο τοῦ ἀνορθοδόξου σταλινικοῦ δόγματος τῆς παντοδυναμίας τοῦ κράτους καὶ θὰ ὀδηγήσῃ στὴν δικαίωσιν τῶν ἀποψέων τοῦ Τίτο περὶ ἀνεξαρτήτων ἐθνικῶν κομμουνιστικῶν κομμάτων, πρᾶγμα πού θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν δημιουργίαν ἰδιοτύπων γιὰ κάθε χώραν ἐθνικῶν λαϊκῶν μετόπων καὶ θὰ ὀδηγήσῃ δι' αὐτῶν στὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀπὸ τοὺς δύο συνασπισμοὺς ἐνὸς συνόλου λαῶν πού μὲ τὴν καθοδήγησιν τῆς Γιουγκοσλαβίας, τῶν Ἰνδιῶν, ἐνδεχομένως τῆς Κίνας καὶ πιθανάτατα τῆς Ἀγγλίας νὰ ἀποτελέσουν κάποτε τὴν «Τρίτην Δύναμιν».

Δὲν νομίζω ὅτι δικαιολογοῦνται, ἀπὸ σήμερον τοῦλάχιστον, οἱ ἀπόψεις αὐτές. Γιατὶ ἓνα πρᾶγμα πού δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀμερολήπτου παρατηρητοῦ εἶναι πὼς τὰ βασικὰ συμφέροντα κάθε λαοῦ καθορίζουν τὴν πολιτικὴν του δταν δὲν βρίσκεται σὲ πλήρη παρακμῇ. Ἐνεκα τοῦ συμφέροντος αὐτοῦ ἡ Γιουγκοσλαβία δὲν θὰ ἐγκαταλείψῃ ποτὲ τὸ ὄνειρον τῆς Βαλκανικῆς Ὁμοσπονδίας, τὸ ὅποιον ὅμως θὰ τὴν χωρίζῃ πάντοτε ἀπὸ τὴν Ρωσία. Ὅπως ἐμεῖς δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμε ποτὲ, βάσει τῶν ἰδίων συμφερόντων τῆς χώρας μας, τὴν Κύπρο ποτὲ, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοὺς βαθύτατους ἠθικοὺς λόγους τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀδελφῶν μας, μᾶς ἐπιβάλλεται νὰ διεκδικήσωμε καὶ γιατί εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς διεθνούς μας ὑποστάσεως. «Ἡ Τρίτη Δύναμις» ἠμπορεῖ κάποτε νὰ ὑπάρξῃ, ἀλλὰ πότε θὰ γίνῃ αὐτὸ καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τίνος— ὅπερ σπουδαιότερον— δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἰδῇ σήμερον κανεὶς. Ἄλλα εἶναι τὰ προβλήματα τοῦ παρόντος.

Πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἐπαναλάβουμε, γιατί τὸ ζήτημα εἶναι σπουδαῖον, ὅτι ἡ θέλη-

*
* *

3. Αυτή ήταν η κατάσταση όταν συνήλθε εις τὸ Στρασβούργο, τὸν Αὐγούστον τοῦ 1949, ἡ πρώτη σύνοδος τῆς Συμβουλευτικῆς Διασκέψεως τοῦ Συμβου-

σιν τῶν Μεγάλων ἀφίει πάντοτε περιθώρια στὶς κινήσεις τῶν μικρῶν. Μὰ τὰ περιθώρια ἀξίζουν όταν οἱ μικροὶ ξέρουν νὰ βλέπουν τὰ πράγματα, νὰ ἐπωφελοῦνται ἀπὸ τὶς περιστάσεις καὶ νὰ πιστεύουν εἰς τὴν ἀποστολὴν τοὺς σὺν ἀνεξάρτητων μονάδων εἰς τὸ πλέγμα τῆς παγκόσμιας ἰσορροπίας, πού συγχροτοῦν οἱ δύο συνασπισμοί.

Καὶ μέσα στοὺς συνασπισμούς, τοῦλάχιστον στὸν Δυτικόν, ὑπάρχουν δυνατότητες ἀνεξάρτητης δράσεως. Φθάνει ἡ ἐξουσία νὰ μὴν εἶναι σκοπὸς ἀλλὰ μέσον ὑπηρεσίας τῆς Πατρίδος.

Ἄς δοῦμε τί ἐκδηλώσεις ἔχει αὐτὴ ἡ διαπίστωση μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος.

Ἀνῆκουμε στὸ Δυτικὸ Συνασπισμὸ καὶ δὲν πρόκειται νὰ φύγουμε μὲ δικὴ μας θέλησιν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἀπὸ τὸ ΝΑΤΟ. Ὁ σύνδεσμός μας μὲ τὴ Δύσι δὲν εἶναι νομικός, δὲν ἔχει δηλαδὴ γιὰ μόνη αἰτία τὴν σύμβασιν προσχωρήσεώς μας. Εἶναι πραγματικὸς καὶ οὐσιαστικός. Συνδέεται μὲ τὰ συμφέροντά μας. Μὰ αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς δημιουργεῖ καὶ δικαιώματα καὶ ὄχι μονάχα ὑποχρεώσεις πού ἔως τώρα μόνον αὐτὲς λογαριάζαμε. Καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὸ θέλουμε πολιτικὴ ἀπόλυτη φιλίαν μὲ ὅλους καὶ εἰρηνικῆς συνεργασίας μὲ ὅλους. Ὁ γράφων τὶς γραμμὲς αὐτὲς ἐδέχθη πρῶτος μὲ εὐχαρίστησιν καὶ μὲ θάρρος — καὶ ἐχρειάζετο θάρρος τότε — τὴν πρόσκλησιν νὰ ἐπισκεφθῆ μὲ ἄλλους ἐπιστήμονας καὶ δημοσιογράφους τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1953. Καὶ ἀντιφωνῶν τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν προσκεκλημένων εἶπεν ἐπὶ λέξει ὅτι ἡ πρώτη αὐτὴ ἡμᾶς θ' ἀπετελεῖ «τὰς χελιδόνας διὰ τὴν ἀνάπτυξιν εὐρύτερων σχέσεων μὲ τὴν μεγάλην Δύναμιν τοῦ Βορῶ». Τώρα πού ἡ Σοβιετικὴ Χώρα αὐλακόνεται ἀπὸ τὶς ἐπισκέψεις τόσων προσκεκλημένων καὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἡ ἐχθρὴ ἐπαλήθευσε, μὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἄλλαξε ἡ πραγματικότης.

Καὶ πραγματικότης ἀποτελεῖ καὶ ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν Δυτικὸν κόσμον καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναπτύξεως ἀγαθῶν σχέσεων μὲ τὸν Ἀνατολικόν. Ἡ συνύπαρξις δὲν ἔμπορει νὰ μείνῃ γράμμα κενὸν διὰ τοὺς μικροὺς καὶ ὄπλον παζαρέματος διὰ τοὺς μεγάλους. Πρέπει νὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή νὰ γίνῃ μέθοδος ζωῆς καὶ εἰρηνικῆς ἀναπτύξεως καὶ συνεργασίας τῶν λαῶν.

Καὶ ἀκριβῶς ἡ ὕψιστις πού ἤρχισε πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν χωρὶς καμμίαν μεταβολὴν τῆς διεθνούς της τοποθετήσεως. Ἐπιτρέπεται σήμερα ἔφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ ἀντίστοιχη διάθεσις — καὶ αὐτὴ εἶναι ἀπὸ τὰ κρίσιμα στοιχεῖα ἀποδείξεως τῆς ἐκτάσεως τῆς ὑφέσεως ἐν σχέσει μὲ τὸν ἑλληνικὸ ἄωρον — ἀπέραντη ἀνάπτυξις μιᾶς τίμιαις πολιτικῆς φιλίας μας μὲ τὸν Ἀνατολικὸ Συνασπισμό.

Οἱ ἐμπορικὲς καὶ συναλλαγῆς μποροῦν νὰ ἀναπτυχθοῦν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς ὄχι μόνον μὲ τὰ λόγια, ὅπως μέχρι σήμερα, μὰ μὲ τὰ ἔργα, μὲ μεγάλα μάλιστα ἔργα. Καὶ ἡ ἀξιοποίησις τοῦ ἑλληνικοῦ πλοῦτου ἰδίως ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς πυρηνικῆς ἐνεργείας ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις εὐρίσκεται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, ἀφίνει ἀνοικτὴ τὴν πόρτα σὲ ἀπέραντες δυνατότητες. Φθάνει, ἐπαναλαμβάνω, νὰ θέλῃ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις καὶ νὰ μὴ θέτῃ ἀπραγματοποίητες προϋποθέσεις, σὺν π.χ. αὐτὴν πού ἔθεσε ἡ «Πράβδα» στὴν Ἰταλίαν περὶ οὐδετεροποιήσεώς της! Ἡ Ἑλλάς ἔχει τοὺς καλύτερους βωξίτες μετὰ τὴν Κίναν καὶ εἰς ἀμέτρητες ποσότητες, ἀλλὰ μποροῦν μόνον μὲ ἤλεκτρικὴ ἐνέργεια νὰ ἀξιοποιηθοῦν. Στὴν Ἀτομικὴ Διάσκεψιν τῆς Γενεύης ἔγινε ἰδιαιτέρως λόγος γι' αὐτούς. Ὅπως ἐδέχθη τὴν βοήθειαν τῆς Ἀμερικῆς καὶ ὕστερα τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Γαλλίας γιὰ τὴν ἀνασυγκρότησιν της μπορεῖ νὰ δεχθῆ καὶ τὴν βοήθειαν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο πού ἡ Γιουγκοσλαβία, χωρὶς νὰ ἀφοπλίζεται καὶ νὰ οὐδετεροποιηθῆ, ἀφοῦ ἐδέχθη τὴν βοήθειαν τῆς Ἀμερικῆς, ἐδέχθη προσφάτως τὸ ρωσικὸν δῶρον τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ παλαιὰ χρέη καὶ ζητεῖ τώρα τὴν ἐνίσχυσιν γιὰ τὴν δημιουργίαν συγχρονισμένης βιομηχανίας χαλκοῦ. Ἴδου ὁ κρίσιμος δρόμος».

λίου της Ευρώπης. Ἡ μόνη, ἄλλωστε, πὺν προσεπάθησε νὰ δώσῃ λύσεις, πὺν παρουσίασε τὴν σύγκρουσι τῶν ἀπόψεων καὶ πὺν ἄφισε νὰ φανοῦν ὄλες οἱ δυσκολίες πὺν ὠδήγησαν εἰς τὸ ξεθώριασμα τοῦ ὄνειρου. Ἡδὴ μετὰ ἓνα μόνο χρόνον, ἡ ρουτίνα καὶ τὰ ρητορικά ἄνθη, σὰν τὰ ἄνθη τοῦ Σολωμοῦ, ἐκάλυπταν τὸ χάσμα τοῦ σεισοῦ πὺν ἐπροκάλεσε στὶς ψυχὰς τῶν φωτισμένων ἀνθρώπων ἢ ἀποτυχία τοῦ μεγάλου σκοποῦ.

Οἱ κίνδυνοι ἦταν φανεροὶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμῇ. Ὅμως, παρὰ τὰ μειονεκτήματα τῆς, ἡ Ἐνωσις τῆς Εὐρώπης θ' ἀποτελοῦσε τὸ μεγάλο σταθμὸ τοῦ αἰῶνος μας Ἰδεολόγοι μὰ καὶ ρεαλισταί, μὰ χοῦφα ἀνθρωποὶ ἀγωνισθῆκαμε ἐπίμονα τὴν πρώτη χρονιά. Καὶ μιλάω στὸ πρῶτο πρόσωπο γιατί ὄλες οἱ βασικὲς προτάσεις τῆς δημοσπονδιακῆς ὀργανώσεως τῆς Εὐρώπης, μετὰ τὸ συνόλου τῶν ἐπτά ἢ ὀκτὼ ὑπογραφῶν, πολλὰς φορὰς πρώτη, ἔχουν τὴ δική μου καὶ μερικὲς ἔχουν συνταχθῆ ἀπευθείας ἀπὸ μένα.

Μὰ ἐνίκησαν οἱ νεκροί. Εἶναι φοβερὸ νὰ σὲ νικοῦν οἱ νεκροί. Εἶναι θλιβερὸ νὰ βλέπῃς νὰ φεύγουν οἱ εὐκαιρίες πὺν ἔχουν οἱ ἀνθρωποὶ νὰ φτιάξουν ἓναν καλύτερο κόσμον καὶ νὰ ξαναπέφτουν ὄλοι στὸ τέλμα τῶν ξεπερασμένων μύθων, πὺν μόνο καταστροφὰς φέρουν στὴν ἀνθρωπότητα.

*
* *

4. Καὶ ἦταν πολλοὶ οἱ νεκροὶ πὺν ἐνίκησαν

α. Ἦταν πρῶτα **ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία**. Εἶναι περίεργο πῶς, ὅσο λιγώτερο ἔχει κανεὶς μίαν ιδιότητα ἢ μίαν ιδέα, τόσο περισσότερο τὴν διαφημίζει. Καὶ συμβαίνει αὐτὸ καὶ στὰ ἄτομα καὶ στὶς ὀμάδες καὶ στοὺς λαοὺς. Ἔτσι π. χ. οἱ Σοβιετικοὶ διαφημίζουν τὴν δημοκρατία, οἱ δυτικοὶ τὴν κοινωνικὴ δικαιοσύνη καὶ ἡμεῖς τὸν ὀρθόδοξο κοινοβουλευτισμὸ! Ἐναν κοινοβουλευτισμὸ πὺν δὲν ἐπέτρεψε, δέκα χρόνια τώρα, νὰ γίνῃ οὔτε μὴ φορὰ συζήτησι στὴ Βουλὴ γιὰ τὴν ἔξωτερικὴ πολιτικὴ, καὶ οὔτε μὴ φορὰ νὰ συζητήσῃ καὶ νὰ ψηφίσῃ τὸ κοινοβούλιον τὸν προῦπολογισμὸ! Ὅπως ἀκριβῶς οἱ σουσογράδες τῶν χρονογραφημάτων διαφημίζουν τὴν νοικοκυρωσύνη τους καὶ οἱ γυναῖκες τοῦ ὑποκόσμου τὴν τιμιότητά τους. Καὶ τὰ μικρὰ κράτη τὴν ἀνεξαρτησία τους καὶ τὸ δόγμα τῆς ἐθνικῆς τους κυριαρχίας. Ἐν ὀνόματι τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας οἱ Γάλλοι ἀπέρριψαν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἀμυντικὴ Κοινότητα, γιὰ νὰ δεχθοῦν ὕστερα ἀπὸ λίγο ἐνθουσιωδῶς τὴν Ἐνωσιν τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης πὺν ἦταν οὐσιαστικὰ χειρότερη ἀπὸ τὴν πρώτη γιατί ἀνεγνώριζε ἐκ προοιμίων τὴν Γερμανία σὲ προέχουσα στρατιωτικὴ δύναμη. Ἔτσι καὶ ἡ ἀρμόδια Ἐπιτροπὴ τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς ἀπέρριψε τὸ 1949 πρότασίν μου νὰ ὑπάρξῃ καὶ στὸ δικὸ μας Σύνταγμα διάταξις ἀντίστοιχη μετὰ ἐκείνη τοῦ Γαλλικοῦ καὶ τοῦ Ἰταλικοῦ Συντάγματος, πὺν λένε πῶς ἐπιτρέπεται εἰς τὴν Βουλὴν νὰ δεχθῆ μείωσιν ὀρισμένων ἐκδηλώσεων τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας σὲ συμφωνίαν μετὰ ἄλλα κράτη πὺν στέργουν στὶς ἴδιες παραχωρήσεις, χάριν τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης. **Ὑπογράφουμε πρόθυμα καὶ δωρεὰν τὴν ἑτεροδικία, ἀρνούμεθα δμως νὰ δεχθοῦμε καμμίαν, ἐπ' ἀμοιβαιότητι δέ, παραχώρησιν γιὰ τὴν Ἐνωσιν τῆς Εὐρώπης!** Ὅταν ἔχουμε αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικὰ παραδείγματα μποροῦμε νὰ καταλάβουμε τί πέλαιος συμπλεγμάτων ἄφισε νὰ κυριαρχήσουν στὶς ἡγετικὰς τάξεις καὶ στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ἢ ἔλλειψις

θάραους και καλής θελήσεως τῶν Ἑγετῶν τους. Ἄν ἐχρειάζοντο πράγματι Μισραμπῶ, ἐχρειάζοντο ὄχι μονάχα στὸ Στρασβούργο, μὰ σὲ κάθε χώρα. Γιατὶ μέσα σὲ κάθε χώρα ὑπῆρξε ἡ ἀντίδρασις. Καὶ ἡ ἀντίδρασις προήρχετο καὶ ἀπὸ τὶς ἀστικὲς τάξεις πού ἔβλεπαν τὸν φανταστικὸ κίνδυνο τῆς ἐθνικῆς κυριαρχίας καὶ ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν ὁπαδῶν τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς πού ἔβλεπαν στὴν Ἐνωσι τῆς Εὐρώπης ἓνα φρούριον μελλοντικῆς πραγματικῆς ἀνεξαρτησίας, καί, στὰ πρῶτα τῆς στάδια, μιὰ προφυλακὴ τοῦ Ἀμερικανικοῦ κόσμου. Καὶ ἔτσι, ἡ ἐθνικὴ κυριαρχία ἦταν τὸ κοινὸ σημεῖο καὶ ὁ κοινὸς μῦθος πού ἔνωσε, ὅπως τόσες φορὲς τὶς ἐνώνονον οἱ νεκροὶ μῦθοι, τὴ δεξιὰ καὶ τὴν ἀριστερὰ σὲ στεῖρα ἄρνηση.

β. Ἐνας ἄλλος νεκρὸς πού ἐνίκησε ἦταν ἡ **ἐννοια τῆς μεγάλης εὐρωπαϊκῆς Δυνάμεως**. Γιατὶ εἶναι ἓνας νεκρὸς πού στέκεται ὄρθιος καὶ γι' αὐτὸ δίνει τὴν ἐντύπωση πὼς εἶναι ζωντανός. Στὴν πραγματικότητα μεγάλες Εὐρωπαϊκὲς Δυνάμεις δὲν ὑπάρχουν. Δύο εἶναι οἱ Δυνάμεις πού ἀξίζει νὰ ἔχουν τὸ ὄνομα αὐτὸ, γιατί ἔχουν τὴν ἰσχὺν καὶ τὶς δυνατότητες πού ἀπαιτοῦνται, αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι καὶ ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις. Καὶ αὐριο θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ἄλλη μία, ἡ Κίνα. Οἱ ἄλλες, οἱ παλιῆς Μεγάλαις Δυνάμεις εἶναι μεγάλες μονάχα γιὰ τοὺς πῶ μικροὺς ἀπ' αὐτές. Καὶ πάλι ... Γιατὶ οἱ πῶ μικροὶ ὅταν ἔχουν ἀξιους κυβερνήτες βρισκουν τρόπον νὰ χειρίζονται τὰ ζητήματά τους πού ὄχι μονάχα αὐτὲς τὶς δῆθεν Μεγάλαις Δυνάμεις νὰ ὑπερφαλαγγίζουν, μὰ καὶ τῶν πραγματικῶν μεγάλων δυνάμεων νὰ ἐμποδίζουν τὰ σχέδια. Παράδειγμα πρόσφατον ὁ Νασσέρ, παράδειγμα παλαιότερο, μὰ διαρκές, ὁ Τίτο. Ὑστερα, αὐτὲς οἱ δῆθεν μεγάλες Δυνάμεις ὑφίστανται κάθε ἡμέρα καὶ ἓναν ἠθικὸ ἐξευτελισμὸ μὲ τὴ διαγωγή τους· σὲ πελώρια ἐθνικὰ θέματα πού θέτει τὸ ξύπνημα τῶν λαῶν. Ὁ δραματικὸς ἐξευτελισμὸς τῆς Μεγάλης Βρετανίας μὲ τὴν διαγωγή της στὸ θέμα τῆς Ἑλληνικῆς Κύπρου μόνον σὲ στραβούς δὲν εἶναι φανερός, μολονότι ἐμεῖς, ἀπὸ ἄτυχο σύμπλεγμα κατωτερότητος ἀπέναντι τῶν περασμένων μεγαλειῶν της, ἀποφύγαμε πάντοτε νὰ τὸν ἐκμεταλλευθοῦμε διεθνῶς. Τὸ σύμπλεγμα αὐτὸ, πού ἔχει δυστυχῶς καθολικώτερες ἀκτινοβολίες, μᾶς κάνει ἐκάστοτε νὰ μεταβάλλουμε τὰ μεγάλα ἐθνικὰ μας θέματα σὲ ἐσωτερικὲς μας ὑποθέσεις καὶ νὰ τὰ παραμελοῦμε φοβισμένοι στὸν διεθνή στίβο. Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ λεχθῆ καὶ γιὰ τὴν Γαλλία, πού ὅμως, εἶχε τὴν εὐστροφία νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴ νέα κατάστασιν στὴ Βόρειο Ἀφρική καὶ νὰ ἀποφύγῃ πλήρη διάλυσιν. Ἡ Γερμανία, ἐξ ἄλλου χωρισμένη ὄχι μόνον ἐδαφικὰ μὰ καὶ ψυχικὰ, κύπτουσα ὑπὸ τὸ βάρος ἑνὸς συμπλέγματος ἐνοχῆς πού ἔχει ὀριστικὰ καταλάβῃ τὶς μεταπολεμικὲς γενεές, δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίσῃ σοβαρὲς ἐλπίδες νὰ ξαναγίῃ μεγάλη δύναμις. Γι' αὐτὸ, ὅσοι καὶ πέραν τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἐνόμισαν πρὸς στιγμὴν ὅτι μπορούσαν νὰ στηριχθοῦν στὴν μία ἢ τὴν ἄλλη εὐρωπαϊκὴ Δύναμη, ἄλλοτε τὴν Ἀγγλία, ἄλλοτε τὴν Γαλλία καὶ ἄλλοτε τὴν Γερμανία, γιὰ νὸ ὀργανώσουν τὴν Εὐρώπη, ἀναγκάσθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν πλάνη τους.

γ. Ὁ τρίτος νεκρὸς πού ἐνίκησε ἦταν τὸ **ἀποικιακὸ πνεῦμα**. Ἀποικιακὸ πνεῦμα δὲν ὑπάρχει μόνον στὸν πολιτικὸ τομέα καὶ γιὰ τοὺς ἀσιατοαφρικανικοὺς μόνον λαούς. Γιὰ τὸν τομέα αὐτὸν καὶ γιὰ τοὺς λαοὺς αὐτούς, τὸ ἀποικιακὸ πνεῦμα εἶναι σακατεμένο γιατί πλήττεται ἀλύπητα ἀπὸ ἓναν ἄνεμο πού ἄρχισε νὰ φυσᾷ σ' ὅλες τὶς ἀποικίες, πού συνθέτει μέσα του ποικίλες ἐθνικὲς, κοινωνικὲς, οἰκονο-

μικές και ψυχικές ανάγκες και πού ἐφύσηξε ἄλλοτε ἔντονα και ἀποτελεσματικά και στην Εὐρώπη, τὸν ἐθνικισμό. Στις καθυστερημένες μάλιστα χώρες, τὸ αἶσθημα αὐτὸ συναρμόζεται με τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸ και γίνεται σίφουνας πού παρασύρει τὰ πάντα. Μὰ τὸ ἀποικιακὸ πνεῦμα ὑπάρχει και στην Εὐρώπη, μολοντί δὲν ἔχει κανένα πραγματικὸ ἔρεισμα, και ἔχει μορφή **οἰκονομική**. Ἡ προσπάθεια τῶν ἐξελιγμένων οἰκονομικῶς χωρῶν νὰ προστατεύσουν τὰ προνομία τους και νὰ ἐμποδίσουν τὸν κίνδυνον, ὅσο μικρὸς και ἂν εἶναι, πού θὰ ἐδημιουργεῖτο ἀπὸ τὴν βιομηχανικὴ ἀνάπτυξιν τῶν ἀνεξελίκτων χωρῶν τῆς Εὐρώπης, γιὰ νὰ διατηρήσουν τις χώρες αὐτὲς σὰν ἀγορὲς τῶν προϊόντων τους, αὐτὴ ἢ προσπάθεια εἶναι ἢ σύγχρονη μορφή τοῦ ἀποικιακοῦ πνεύματος και αὐτὴ εἶναι πού ἐμποδίζει βασικά τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ὅμοσπονδία. Τὰ παραδείγματα εἶναι ἄπειρα. Ἄς σκεφθοῦν, ὅσοι θέλουν νὰ ἀναζητήσουν τέτοια παραδείγματα, τί γίνεται με τὰ ἑλληνικά μεταλλεῖα, τί με τὰ σχέδια οὐσιαστικῆς και ὄχι παρασιτικῆς ἐκβιομηχανίσεως και τί συζητήσεις ἔγιναν ἐπάνω σ' αὐτὰ στὸν Ο.Ε.С.Ε.

Ἡ πλάνη τῶν βιομηχανικῶν χωρῶν και τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων πού ἐπηρεάζουν τὴν πολιτικὴ τους εἶναι ὅτι τὸ σύγχρονον αὐτὸ ἀποικιακὸ πνεῦμα ἤμπορεῖ νὰ ἐπιβίωση ὕστερα ἀπὸ τις βαθεῖες μεταβολὲς πού ὑφίσταται ἢ τεχνικὴ πρόοδος και ἢ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τοῦ κόσμου. Ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια και οἱ ἀμέτρητες και ἀπρόβλεπτες ἐξελίξεις τῆς ἐφαρμογῆς της μεταβάλλουν ριζικά τὰ πράγματα. Και ὁ καπιταλισμὸς, πού εἶναι τὸ θεμέλιον αὐτοῦ τοῦ σύγχρονου ἀποικιακοῦ πνεύματος, ἔχει ἤδη ὑποστῆ τέτοιες συνθλίψεις, ὥστε πολὺ ὀλίγον νὰ προσφέρεται εἰς τὴν ἐπιβίωσιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Εἶναι και αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἕνας ἀκόμη νεκρὸς, πού ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ κυβερνᾷ και νὰ ἐμποδίζει τὴν πρόοδο.

Ἔτσι ἐτελείωσε ἡ πρώτη φάσις τῆς προσπαθείας τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης.

* * *

5. Ἡ δευτέρη φάσις ἦταν περιορισμένης ἐκτάσεως. Ἀντὶ πλεόν τῆς Ὅμοσπονδιακῆς Ἐνώσεως ὅλης τῆς Εὐρώπης—ὅλης δηλαδὴ πλὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ Συνασπισμοῦ, τῆς «οὐδέτερης» Ἑλβετίας και τῆς Ἰσπανίας, τῆς Πορτογαλλίας και τῆς Γιουγκοσλαβίας πού θεωροῦνται ὅτι δὲν ἔχουν δημοκρατικὸ κοινοβουλευτικὸν—ἐπεχειρήθη μία στενωτέρη συνεργασία σὲ περιορισμένην ἔκτασιν και σὲ εἰδικὸ πλαίσιο. Αὐτὴ ἦταν ἡ **«Εὐρώπη τῶν Ἐξ»**. Βέβαια ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς ἰδέας, ὁ Robert Schuman, δὲν εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ ἀντιτάξῃ, με τὸ σχέδιόν του τῆς Κοινοπραξίας Ἀνθρακος και Χάλυβος, τις ἔξ χώρες πού ἤθελε νὰ ἐνώσῃ σὲ οἰκονομικὴ κοινότητα, πρὸς τὸ σύνολον τῆς Εὐρώπης. Ἐκεῖ ὅμως κατέληξε τὸ πρᾶγμα και γιὰτὶ ἐν τῷ μεταξύ ἀπέτυχε ἢ προσπάθεια τῆς πρώτης φάσεως και ἀκόμα γιὰτὶ συνέπιπτε στην ὁμάδα τῶν ἔξ κρατῶν τῆς κοινότητος Ἀνθρακος και Χάλυβος νὰ περιλαμβάνονται τὰ πιὸ ἐκβιομηχανισμένα κράτη τῆς Ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης και νὰ ἔχουν δεσποζούσαν θέσιν οἱ τρεῖς Ἡπειρωτικὲς παλιῆς μεγάλαις Δυνάμεις, ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία και ἡ Ἰταλία. Τὸ Βέλγιον, ἢ Ὁλλανδία και τὸ Λουξεμβούργον εἶναι φανερόν πὼς ἦταν μόνον δευτερεύοντες παράγοντες. Ἔτσι, ἀνεξάρτητα, ἐπαναλαμβάνω, ἀπὸ τις ἀρχικὲς προθέσεις τῶν ἰδρυτῶν της, ἢ Εὐρωπαϊκὴ Κοινότης Ἀνθρακος και Χάλυβος, συνεκέντρωσε ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀντιθέσεως κατὰ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως. Δὲν εἶχε τὴν Ἀγγλία, διατηροῦσε

τὸ πλᾶσμα τῆς ὑπάρξεως Μεγάλων Δυνάμεων καὶ δὲν ἔθιγε τὸ ἀποικιακὸ πνεῦμα. Πόσο αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸ ἐφάνη ἀπὸ τὴν κατοπινὴν ἐξέλιξιν.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Κοινότητος Ἄνθρακος καὶ Χάλυβος ἄρχισε ἡ προσπάθεια τῆς δημιουργίας καὶ πολιτικῆς Κοινότητος τῶν ἰδίων ἐξ χωρῶν. Παράλληλα, εἶχε ἀρχίσῃ ἡ ἀπόπειρα δημιουργίας κοινοῦ στρατοῦ τῶν ἰδίων ἐξ χωρῶν ποὺ κατέληξε εἰς τὴν συμφωνίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀμυντικῆς Κοινότητος καί, ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄδοξο τέλος κ' αὐτῆς, στὶς συμφωνίες τῶν Παρισίων καὶ τὴν δι' αὐτῶν κατοχύρωσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς Δυτικῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως ποὺ πάντοτε περιορίζεται στὶς ἐξ χωρῆς, μὲ μόνον τὴν διαφορὰν ὅτι στὶς τελευταῖες συμφωνίες ὑπάρχει καὶ μία ἐγγύησις τῆς Ἀγγλίας, σὲ ὠρισμένες περιπτώσεις.

Εἶχα δίκιο ὅταν ἔλεγα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1953 στὴν Συνέλευσιν τοῦ Στρασβούργου ὅτι «*ἡ Εὐρώπη τῶν Ἐξ θὰ φάη τὴν Εὐρώπη τῶν δεκαπέντε*».

Γιατί, πράγματι, χρόνια τώρα, ὄχι μόνον πρόοδος δὲν ἔγινε καμμία, μὰ τὸ τέλμα καὶ ἡ ρουτίνα ἤρθαν νὰ καλύψουν τὸν γραφειοκρατικὸν ὀργανισμὸν τοῦ Στρασβούργου καί, πίσω ἀπ' αὐτὸν, τὴν εὐρωπαϊκὴν ἰδέα καὶ τὶς ἐλπίδες ποὺ ἔστήριξαν ἐπάνω της οἱ λαοί.

*
* *

6. Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως, ἡ διεθνὴς κατάστασις ἐξείλισσето. Οἱ νικηταὶ τοῦ μεγάλου πολέμου χωρίστικαν ὀριστικὰ σὲ δύο μεγάλες ἰδεολογικῆς καὶ αὐτοκρατορικῆς ὁμοιογένειες ποῦ, καὶ μὲ τὴν ὑπαρξίν τους μόνον, ἔθεταν τὸ πρόβλημα τῆς ἐξελιξέως τῶν διεθνῶν σχέσεων. Ἄν μέχρι τὸ 1950 ὑπῆρχε ἀκόμα ἡ ἐλπίς νὰ βρεθῇ μία σύνθεσις τῶν συμφερόντων καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν δύο κόσμων, ἀπὸ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1950, ὅταν ἐξερράγη ὁ πόλεμος τῆς Κορέας, ἡ ἐλπίς αὐτὴ ἐξημιώθη. Τὴν κατάστασιν τῆς καχύποπτης ἀναμονῆς μὲ τὶς κρυφῆς ἐλπίδες συνεννοήσεως, ποὺ ἄλλοτε ἀδυνατίζαν, ὅταν ὑπῆρχαν κρούσματα ἐντάσεως, ὅπως ὁ συμμοριτοπόλεμος στὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς τοῦ Βερολίνου, καὶ ἄλλοτε δυνάμωναν, ὅπως μετὰ τὴν διάσπασιν τοῦ Τίτο, τὴν κατάστασιν αὐτὴν τὴν διεδέχθη ὁ πόλεμος. Πόλεμος νέας μορφῆς, ἀλλοῦ θερμοῦ ὅπως στὴ Κορέα, ἀλλοῦ ψυχροῦ ὅπως στὴν Εὐρώπη, παντοῦ ὅμως συμβατικὸς ἔτσι ποὺ νὰ κρατᾷ τοὺς λαοὺς σὲ ἀγωνία χωρὶς ποτὲ νὰ φθάνη στὰ ἄκρα. Σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἡ πρωτοβουλία ἀνήκει στὸν Ἀνατολικὸ Συνασπισμὸν, ποὺ προχωρεῖ πειθαρχημένα στὴν ἀνάπτυξιν τῆς τακτικῆς του, ἐνῶ ὁ Δυτικὸς ξαναγυρίζει στὶς πλάνες, τὶς λογοκοπίες καὶ τὶς ἐγωϊστικῆς ὑστεροβουλίες του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Στάλιν, ἡ Σοβιετικὴ πολιτικὴ γίνεται πῶς εὐέλκτικη καί, ὕστερα ἀπὸ σειρὰν χειρισμῶν, καταλίγει, τὸν Ἰούλιον τοῦ 1955, εἰς τὴν Διάσκεψιν τῆς Γενεύης.

Σὲ μιὰ σειρὰ ἄρθρων μου στὴν «Ἐλευθερία», στὸ τέλος τοῦ περασμένου Αὐγούστου, ἀναλύοντας τὰ ἀποτελέσματα τῆς Γενεύης καὶ τὸ τόσο πολὺ διαφημιζόμενον τότε «πνεῦμα» της, ἔγραφα :

«Ἡ Διάσκεψις τῆς Γενεύης ἀφῆκε πίσω της τὴν πελώρια λάμπη τῆς μεγάλης ἐλπίδος. Τῆς εἰρήνης. Οἱ λαοὶ κουρασμένοι ἀπὸ τὸν ψυχρὸν πόλεμον ποὺ εἶναι ψυχικὰ ἐξαντλητικώτερος καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν θερμὸν, ἀνικανοποίητοι στὶς ἐπιδιώξεις τῶν θνητῶν ποὺ ἔπλασαν στὰ χαρακώματα καὶ στὶς φυλακὰς — χαρακώματα

και φυλακὲς λαῶν και ἀτόμων — πιστεύουν ὅτι για νὰ ὑπάρξῃ μιὰ καλύτερη αὐ-
ριον χρειάζεται εἰρήνη. Μολονότι, ἴσως, ἔτσι πού ἦρθαν τὰ πράγματα, μὲ τὸν
κόσμον χωρισμένον θεμελιακὰ στὰ βασικά του κριτήρια τῶν πολιτειακῶν ἀξιών,
κάθε εἰρήνη εἶναι **μια ἥπια μορφή ψυχροῦ πολέμου**. Πολὺ περισσότερο τέτοια
ἥπια μορφή ψυχροῦ πολέμου εἶναι καὶ ἡ «συνύπαρξις», συνύπαρξις εἰρηνική,
ἐνεργὸς ἢ συναγωνιστική, ὅπως θέλετε πέστε την. Καὶ ἡ ἠπιότης αὐτῆ, ὅμως, εἶναι
κάτι. Εἶναι ἀνάσασμα στὴν πορεία. Ἄλλο ἂν τὸ ἀνάσασμα αὐτὸ θὰ ἀφήσῃ τοὺς
λαοὺς νὰ ἰδοῦν ἐπὶ τέλους ἄλλα προβλήματα, οὐσιαστικά και πελώρια, πού οἱ ἡγέ-
τες τους δὲν εἶχαν τὴν πρόνοιαν νὰ λύσουν τὴν στιγμὴν τῆς μεγάλης ἐντάσεως και
πού τώρα εἶναι κίνδυνος νὰ τοὺς παρασύρουν σὲ μεγάλες σὰν τὸν πόλεμο συμφο-
ρές. Γιατὶ οἱ οἰκονομικὲς κρίσεις και οἱ ψυχικοὶ τραυματισμοὶ φέρνουν καταστρο-
φὲς ἴδιες σὰν τοὺς πολέμους. Κιόλας τὸ κύμα τοῦ πληθωρισμοῦ πλήττει ἐπίμονα
τὰ φράγματα και τῶν εὐρωστοτέρων οἰκονομικῶν. Ἄς εἶναι ὅμως, σήμερα ἡ ἐλπί-
δα προστάζει. Γιατὶ ἐλπίδα, κυρίως, εἶναι τὸ «πνεῦμα τῆς Γενεῦσης».

Ἄς προσπαθῆσουμε νὰ βάλουμε τὴν ἐλπίδα αὐτὴ στὰ πραγματικά της πλαί-
σια. Ἔτσι μόνον θὰ μπορέσουμε νὰ τὴν ἀξιοποιήσουμε. Γιατὶ ἔτσι θὰ μπορέσουμε
νὰ διαπιστώσουμε τί πρέπει καί, πιδὸ πολὺ, τί μπορεῖ νὰ γίνῃ και στὸν βασανι-
σμένο τόπο μας πού ἔχει βαρεθῆ τις ὑποσχέσεις και ἀηδιάσῃ τοὺς μύθους.

Τὸ πρῶτο συμπέρασμα τῆς διασκέψεως τῆς Γενεῦσης εἶναι ὅτι ἡ ἀτομικὴ
βόμβα ἔπασσε νὰ εἶναι πολεμικὸ ὄπλο. Ἡ ἰσοτιμία σὲ ἀτομικά ὄπλα μεταξὺ τῶν
πρῶτων στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου, τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν και τῆς
Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἐξεμηδένισε τὴν σημασίαν τῆς. Ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ προβλέ-
ψῃ μὲ βεβαιότητα ὅτι ὁ ἐπόμενος πόλεμος θὰ γίνῃ, ὅταν γίνῃ, μὲ τὰ κλασικά
ὄπλα, τελειοποιημένα μὲ τὴν ἀτομικὴ και πυρηνικὴ ἐνέργεια και τις ἐφαρμογὲς
τους, μὰ ὄχι μὲ χρῆσιν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς ὡς ἀμέσου ὄπλου μαζικῆς καταστρο-
φῆς. Ἡ ἀτομικὴ βόμβα περιέπεσε εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἀχρήστων ὄπλων, ὅπως
ἄλλοτε τὰ ἀσφυξιογόνα.

Ἐκτοτε μάλιστα τὰ πράγματα ἔγιναν πιδὸ καθαρά. Προχθὲς ἀνηγγέλθη ὅτι
ἡ Σοβιετικὴ Ἐνωσις ἔδοκίμασε τὴν βόμβαν U, δηλαδὴ τὴν βόμβον ὑδρογόνου -
οὐρανίου πού ἔχει τέτοια φοβερὰ ἀποτελέσματα ὥστε και ἂν ἀκόμα αἱ Ἠνωμέ-
ναι Πολιτεῖαι ἔχουν, ὅπως φαίνεται ὅτι ἔχουν, ἰσχυρότερες, νὰ δημιουργῆ ἰσοπλῖαν
διότι δὲν εἶναι πλέον ζήτημα ἐντάσεως ἢ ἀριθμοῦ ἢ ὑπεροπλῖα. Καὶ μιὰ ἀρκεῖ,
ἐὰν πέσῃ. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ πέσῃ».

Θυμᾶμαι μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴ ἕνα ἀμερικάνικο, χιουμοριστικὸ, μὰ τόσο
ἀνθρώπινο, μυθιστόρημα πού ἔχει τώρα πελώρια ἐπιτυχία στὴν Ἀμερικὴ. «Τὸ
ποντίκι πού βρυχάται» τοῦ Wibberley. Στὸ μυθιστόρημα αὐτὸ περιγράφεται ὁ πό-
λεμος πού ἐκήρυξε τὸ Δουκάτον τοῦ Μεγάλου Fenwick, ἕνα κρατίδιο μὲ μεσαιω-
νικά ἥθη ἐκτάσεως 25 τετραγωνικῶν χιλιόμετρων κάπου εἰς τὸ κέντρον τῆς Εὐρώ-
πης, ἐναντίον τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη
γιατὶ οἱ οἰνοπαραγωγοὶ τῆς Καλιφορνίας ἐχρησιμοποίησαν τὸ ὄνομα τοῦ κρασιοῦ
τοῦ Δουκάτου, πού ἦτο τὸ μόνον ἐξαγωγικὸ του προῖον και ἔτσι ἔπεσε ἡ ἀξία του.
Ἐνα ἐκστρατευτικὸ σῶμα τριάντα ἀνθρώπων, ἀρματομένων μὲ μεσαιωνικὲς στο-
λὲς και μὲ τόξα, κατοίκων τοῦ Δουκάτου, διαπλέει τὸν ὠκεανὸ μὲ ἕνα καΐκι και
ἀποβιβάζεται στὴ Νέα Ὑόρκη ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ στὸ δρόμο ρίχνει μερικά βέλη

στην Queen Mary πού συναντᾶ. Κατὰ σύμπτωσιν, τὴν ἡμέραν πού ἀποβιβάζονται οἱ Φενγούικανοὶ στὴν Νέα Ὑόρκη, ἡ πόλις εἶναι νεκρὴ γιατί ἔχει διαταχθῆ συναγεμὸς γιὰ ἄσκησιν παθητικῆς ἀεραμύνης. Τὴν παραμονὴ ὅμως εἶχε ἀναγγελθῆ ἐπισήμως στὶς ἐφημερίδες ὅτι αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖα ἀνεκάλυψαν μιὰ νέα τρομακτικὴ βόμβα, τὴν βόμβαν Q (quantium) πού τὸ μυστικὸ της τὸ κατέχει μόνον ἓνας καθηγητὴς στὸ Columbia University. Τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα βρῖσκει στὴν ἔρημη Νέα Ὑόρκη πεσμένο στὸ δρόμο ἓνα φύλλο τῶν New York Times πού περιγράφει τὴν ἱστορία τῆς βόμβας. Πληροφορημένο ἔτσι, κατευθύνεται στὴ Columbia καὶ ἀρπάζει τὸν Καθηγητὴ, μαζὺ μὲ τὴν βόμβα. Τὸν ἐπιβιβάζει στὸ καΐκι του καὶ τὸν φέρνει στὸ Δουκάτο. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴ ἀρχίζει τὸ διασκεδαστικώτερον μέρος. Εἰς τὰ σύνορα τοῦ μικροσκοπικοῦ κρατιδίου συναντῶνται οἱ Πρωθυπουργοὶ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πού περιμένουν μέρος ὀλόκληρες γιὰ νὰ γίνουν δεκτοί, τελικὰ δὲ συνέρχεται ἐκεῖ ἡ Διάσκεψις τῶν τριανταπέντε μικρῶν Δυνάμεων πού ἐπιβάλλουν στὴν Ἀμερικὴ καὶ τὴ Ρωσία νὰ καταστρέψουν τὰ ἀτομικὰ τους ὄπλα. Sic transit...

«Τὸ δευτέρον συμπέρασμα τῆς Γενεύης, συνέλιζε πρὸ τριῶν μηνῶν, εἶναι ὅτι συνεφώνησαν ὅλοι—καὶ πρὸ παντὸς οἱ δύο Μεγάλοι—εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συμβιώσεως μὲ τὰ προβλήματα. Ὁ Ἄντλαϊ Στήβενσον, εἰς ἓνα περυσινόν του βιβλίον, συνιστοῦσε εἰς τοὺς συμπατριώτας του νὰ ἐξοικειωθοῦν μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι τὰ προβλήματα δὲν λύονται εὐκόλα καὶ πρόπει νὰ συνηθίσουν νὰ συμβιώνουν μὲ αὐτὰ. Ἀποτελοῦσε ἡ σύστασις αὐτὴ, τοποθετουμένη εἰς τὸ παγκόσμιον ζατρίκιον, τὴν ἀναγνώρισιν τῆς σχετικότητος τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ἰσχυροτέρου ἀκόμη παράγοντος, τὴν φιλοσοφικὴν θεμελίωσιν τοῦ δόγματος τοῦ containment, τῆς ἀπλῆς δηλαδὴ συγκρατήσεως τῆς κομμουνιστικῆς προωθήσεως καὶ, συγχρόνως, τὴν καταδίκην τῆς θεωρίας τῆς ἀπωθήσεως (roll back) τῶν Ρώσων εἰς τὴν Ἀνατολήν πού ὑπεστήριξεν ὁ James Bernham καὶ ἐφαίνετο νὰ δέχεται ἀρχικὰ καὶ ὁ κ. John Foster Dulles.

Ἡ ἀποψις αὐτὴ ἀνεγνωρίσθη πανηγυρικὰ εἰς τὴν Γενεύην. Καὶ ἀνεγνωρίσθη ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανούς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Ρώσους. Τὰ ὑπολείμματα τῶν παλαιῶν ἐπιθυμιῶν καὶ δογμάτων ἐξεδηλώθησαν εἰς τοὺς λόγους τῶν ἡγετῶν. Καὶ ὁ Μπουλγκάνιν ὠμίλησε ἐναντίον τοῦ γερμανικοῦ ἐπανεξοπλισμοῦ καὶ ὁ Αἰξενχάουερ ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀνατολικῶν δορυφόρων καὶ οἱ δύο δὲ περὶ ἐνοποιήσεως τῆς Γερμανίας. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ὅμως, ἀνεγνώρισαν ὅλοι καὶ τὸν ἐπανεξοπλισμὸν τῆς Γερμανίας καὶ τὴν στενὴν ἐντάξιν τῶν δορυφόρων εἰς τὸν Ἀνατολικὸν Συνασπισμὸν. Ἐὰν εἰς τὴν Γιάλταν καὶ τὸ Πότσδαμ οἱ μεγάλοι δένειμαν μεταξὺ τους τὸν κόσμον, εἰς τὴν Γενεύην ἀνεγνώρισαν, δι' ὅ,τι τοῦλάχιστον ἀφορᾷ τὴν Εὐρώπην, ὅτι καλῶς ἔχει ἡ γενομένη διανομή. Ὅταν δὲ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἐδημοουργήθη τὸ NATO καὶ τὸ σύμφωνον τῆς Βαρσοβίας, εἶναι ἀντιληπτὴ ἡ σημασία τῆς γενομένης κατοχυρώσεως.

Τὸ τρίτον συμπέρασμα πού πηγάζει ἀμέσως ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα εἶναι ὅτι καμμία ἀπὸ τὶς Μεγάλαις δυνάμεις τοῦ σημερινοῦ κόσμου δὲν ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐπικράτησίν της μὲ γενικὸν πόλεμον. Μὲ ἄλλα λόγια, αὐτὸ σημαίνει, ὅτι καὶ αἱ δύο ἰδεολογίαι, τὴν σημαίαν τῶν ὁποίων κρατοῦν οἱ δύο κολοσσοί, χάνουν σιγά-σιγὰ τὴν ἀρχικὴν τους δυναμικότητα. Δὲν ἔξρω ἂν θὰ ἐπαληθεύσῃ ἀπολύτως ἡ πρό-

γνωσις τοῦ Τουντσε καὶ ἂν καὶ ἡ κομμουνιστικὴ μισαλλοδοξία θὰ γίνῃ σιγὰ σιγὰ μιὰ μουμιοποιημένη θεωρία, ἐν ὀνόματι τῆς ὁποίας θὰ ἐφαρμόζεται ἐκαστοτε ἡ πιὸ ἀντιφατικὴ πολιτικὴ καὶ ὄχι μόνον τακτικὴ, ὅπως ἕως σήμερα, ὅπως συνέβη μὲ τὴν ἰσλαμικὴ καὶ τὴν παπικὴ μισαλλοδοξία, καὶ ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὸ δόγμα τῆς ἐλευθερῆς οἰκονομίας, ἄλλως τε, πού ὅμως, εἶναι ἀπὸ τὴ φύσιν τοῦ λιγότερο μισαλλόδοξο. Μὰ ἐκεῖνο πού εἶναι φανερό ἀπὸ τώρα εἶναι πῶς ὁ κομμουνισμὸς ἔπαιψε νὰ ἀποβλέπῃ σὲ «ἱερὸν πόλεμον». Τὸ ἔγραψα καὶ ὅταν ἐγύρισα ἀπὸ τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν τὸ 1953, ἀλλὰ τότε οἱ «εὐ φρονουῦντες» τῶν Ἀθηνῶν μὲ κατέκριναν. Τώρα τὸ λέγει καὶ ὁ Ἀϊζενχάουερ. (Ἐγραψα ἐπίσης τότε, καὶ φυσικὰ κατέκριναν καὶ γι' αὐτό, ὅτι ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος εἶναι ὁ φόβος τῆς κυκλώσεως πού εἶχαν οἱ Ρῶσοι γιὰ τὸ αὐτὸ τοὺς ὀδηγεῖ σὲ ἀπίθανα τολμήματα, ὅπως ἦταν τὸ σύμφωνο Μολότωφ - Ρίμπεντροπ. Προχθὲς 24 Νοεμβρίου εἶπε τὸ ἴδιο ἀκριβῶς καὶ ὁ κ. Λέστερ Πήρσον, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Καναδά). Οἱ Ρῶσοι ἄλλως τε δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἱεροῦ πολέμου. Ὁ μαρξισμὸς θεωρεῖ ἀναπότρεπτη τὴν αὐτοκαταστροφὴν τοῦ καπιταλισμοῦ. Ἄν ὑπάρχῃ τίποτε νέον τοῦτο εἶναι ὅτι οἱ μὲν Ρῶσοι ἀμφιβάλλουν πλέον διὰ τὴν πρόγνωσην τοῦ Μάρξ, ἐνῶ οἱ Ἀμερικανοὶ βλέπουν νὰ ἀποσυντίθεται ὁ καπιταλισμὸς πού, ἀφοῦ ἐπέρασε ἀπὸ τὸ στάδιον τῆς ἐλευθερίας εἰς τὸ στάδιον τοῦ μονοπωλίου, ἀρχίζει, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πραγμάτων, νὰ δίνῃ τὴ θέσιν του σὲ νέες ὑγιέστερες κοινωνικὰς μορφὰς πού, ἴσως, νὰ μπορέσουν νὰ ἀποτελέσουν πραγματικὰς βάσεις γιὰ τὴν ἀληθινὴν ἐλευθερία.

Εἰς πείσμα τῶν ἐπιχωρίων δημαγωγῶν, ὁ καθηγητὴς Peter Drucker γράφει, εἰς τὸ τελευταῖον Harper's ὅτι, «τὸ 1954 θὰ μείνῃ εἰς τὴν ἀμερικανικὴν ἱστορίαν ὡς τὸ ἔτος τῆς ὀριστικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ New Deal, γιὰ τὴ Ἀμερικανικὴ ἀπεδέχθη πλήρως τὴν ἀρχὴν τῆς ἀμέτου παρεμβάσεως τῆς κεντρικῆς δημοσποδιακῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς κυριώτερους τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς». Τὴν πεποίθησιν ὅτι πρὸς τὰ ἐκεῖ πηγαίνουν τὰ πράγματα εἶχα ἐκφράσει ἤδη τὸ 1952, ὡς ὑπουργὸς τῆς Ἐργασίας, ἐνώπιον τῆς Διεθνoῦς Διασκέψεως Ἐργασίας τῆς Γενεύης. Τότε ὅμως ἐκυβερνοῦσαν εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας οἱ Δημοκρατικοί. Ὅτι καὶ οἱ Ρεπουμπλικάνοι ἠκολούθησαν τελικὰ τὴν ἴδια πορεία δείχνει πόσον ἀδυσώπητες καὶ ἰσχυρότερες ἀπὸ τὶς ἰδεολογικὰς προκαταλήψεις εἶναι οἱ κοινωνικὰς καὶ οἰκονομικὰς ἀνάγκες τῶν λαῶν (*).

(*) Ἴδου τὶ ἀκριβῶς ἔλεγα τὴν 13ην Ἰουνίου 1952 εἰς τὴν Γενεύην: «Οἱ ἄνθρωποι μὲ καλὴν θέλησιν ἔχουν ἐπίγνωσιν τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ κόσμος ἐπέρασε τὸ στάδιον τῆς μυστικοπαθείας, εἴτε θεοκρατικῆς εἴτε ἀτομιστικῆς, διὰ νὰ εἰσελθῇ εἰς τὸν αἰῶνα τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης. Δὲν εἶναι πλέον ὁ καιρὸς νὰ ἰκανοποιούμεθα φιλαρέσκως πρὸ τῶν βεβαιώσεων τοῦ Regny διακηρύττοντος ὅτι «ἡ ἀθλιότης εἶναι ἕνα μεγαλεῖον τοιαύτης ἐκτάσεως ὅστε, ἐν συγκρίσει, τὰ ἄλλα ἀνθρώπινα μεγαλεῖα νὰ μᾶς φαίνονται μικρά». Ἡ ἀθλιότης εἶναι ἕνας ἐχθρὸς τῆς κοινωνίας. Ἡ πάλη ἐναντίον της, ἡ ἀπαλύτρωσις τῶν λαῶν ἀπὸ τὸν φόβον τῆς ἀθλιότητος ἴδου ἡ πρώτη ἀπὸ τὰς νέας προσπαθείας. Θὰ πραγματοποιηθῇ διὰ τῆς ὀργανώσεως τῆς οἰκονομίας καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῆς κοινωνικῆς προόδου.

»Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις εἰς τὸν κόσμον παρουσιάζει σημεῖα πού ἀπαιτοῦν προσεκτικὴν ἐξέτασιν. Ἐξ αὐτῶν κατὰ μέγα μέρος ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τῶν ἐργαζομένων. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου πολλὰ πράγματα μετεβλήθησαν ἀκόμη καὶ εἰς ζητήματα ἀρχῶν. Μεταξὺ τῶν δύο πολέμων ἐνομίζετο ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταταχθοῦν ἐν τῇ πράξει αἱ οἰκονομικαὶ ἰδεολογίαι εἰς δύο κατηγορίας: Εἰς αὐτὰς πού διακηρῦττον τὴν ἐλευθερίαν

Τὸ τρίτον αὐτὸ συμπέρασμα ἀναφέρεται στὸν γενικὸ πόλεμο. Δὲν ἔχει σχετῶσιν μὲ τὶς διάφορες αἰτίες ποὺ μποροῦν νὰ δημιουργήσουν περιφερειακοὺς πολέμους. Τοῦναντίον, οἱ αἰτίες αὐτὲς μὲ τὴν διεθνή ὕφαινον ἀποδεσμεύονται καὶ μποροῦν νὰ κινήθωσιν ἐλευθερώτερα, χωρὶς κἄν τὴν θέλῃσιν τῶν μεγάλων, ἐκείνων ποὺ ἀρχικὰ τὶς ἐκίνησαν. Τὰ παραδείγματα τῆς Βορείου Ἀφρικῆς, τοῦ Σουδᾶν καὶ τῆς Ἀσίας (τώρα πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὸ Ἰσραὴλ) εἶναι χαρακτηριστικά.

Τὸ τέταρτο συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἐξακολουθεῖ ὁ διχασμὸς τοῦ κόσμου σὲ δύο συνασπισμοὺς. Καὶ ἡ συνύπαρξις μεταξὺ τῶν δύο συνασπισμῶν γίνεται δυνατὴ, μολοντοῦ ὑπάρχουν ἀντιθέσεις μεταξὺ τους, γιατί ἡ συνοχὴ καὶ τῶν δύο δὲν παρουσιάζει πλέον τὴν ἀκατάλυτη μονολιθικότητα ποὺ εἶχαν ὅταν ὁ κίνδυνος τοῦ πολέμου ἦταν ἐντονώτερος. Μέσα εἰς τοὺς δύο συνασπισμοὺς καὶ μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῶν γενικῶν ἰδεολογικῶν τους θεμελιώσεων, ὑπάρχουν σοβαρὲς ἀντιθέσεις καὶ διαφορετικὰ συμφέροντα. Μόνον ποὺ ἐνῶ, μέχρι σήμερα, τὰ συμφέροντα αὐτὰ παρουσιάζοντο μὲ ὄλην τους τὴν δεξυτέτα μόνον στὸ δυτικὸ συνασπισμὸ, σήμερα καὶ ὁ ἀνατολικὸς προετοιμάζεται γιὰ ἐσωτερικὲς συγκρούσεις μεγαλύτερης ἀκρίβειας σημασίας. Ἡ ἀγγλοαμερικανικὴ ἀντίθεσις τῆς ὁποίας εἶναι ἀνωφελὲς νὰ ἀποκρυβῶσιν ἢ ὑπαρξῆς καὶ ἡ σημασία, ἀλλὰ καὶ ἡ προφανὴς μετὰ τὴν Γενεὺν ἀναζωπύρωσις τῆς, καὶ τῆς ὁποίας ἡ Μέση Ἀνατολὴ δείχνει τὶς μέρες αὐτὲς μιὰ μόνοπτυχή, μὲ παρένθεσις καὶ τῆς Γαλλίας ὡς τρίτου παράγοντος, ἔχει πλέον τὸ ἰσοφάρισμά τῆς εἰς ἓνα ἀναγκαστικὰ δημιουργούμενον σοβιετοκινεζικὸν ἀνταγωνισμόν. Ἡ Νέα Κίνα ἐξελισσεται εἰς τρίτην Μεγάλην Δύναμιν ποὺ μπορεῖ νὰ μ-

τῆς οικονομικῆς δράσεως τοῦ ἀτόμου καὶ εἰς αὐτὰς ποὺ πιστεύουν εἰς τὸν παρεμβατικὸν ρόλον τοῦ κράτους ὡς ρυθμιστοῦ τῆς οικονομικῆς δραστηριότητος καὶ τῆς χώρας. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου αὐτὴ ἡ διάκρισις ἔχασε σχεδὸν ὅλον τὸ περιεχόμενόν τῆς καὶ δὲν ἔμεινε ἔξ αὐτῆς παρὰ μόνον ἓνα πολιτικὸν σύνθημα ἀναγεγραμμένον πολλάκις εἰς τὰ προγράμματα ὀρισμένων, πολιτικῶν κομμάτων ὡς ἓνα εἶδος ἀναμνήσεως τοῦ παρελθόντος. Ἡ αὐτὴ χώρα ὑπὸ τὴν αὐτὴν κυβέρνησιν εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐφαρμόξῃ εἰς ὀρισμένην στιγμὴν σύστημα οικονομικῆς ἐλευθερίας καὶ εἰς ἄλλην στιγμὴν τὸν πλέον ἀκαμπτον παρεμβατισμόν. Ἡ κατ' ἐξοχὴν χώρα τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας, αἱ Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι, προβαίνουν εἰς ρυθμίσειν τῶν τιμῶν, εἰς ἀναγκαστικὴν σταθεροποίησιν τῶν ἡμερομισθίων καὶ εἰς ἐπιτάξεις τῶν ἐργοστασίων, αἱ ὅποια, ἂν καὶ προκαλοῦν τὴν ἀντίδρασιν τῶν νομομαθῶν, ἐπηρεαζομένων ἀπὸ ἓνα ἀρχαῖον δόγμα καὶ μίαν ἐφηρμοσμένην πολιτικὴν αἰωνόβιον, μεταβάλλουν ἐν τούτοις τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ λαοῦ, καὶ καθιερῶσιν στερεώτερα τὴν ἀντίληψιν, τὴν μόνην δυνατὴν δι' ἓνα σύγχρονον κράτος, ὅτι ὁ παρεμβατισμὸς καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀπλῶς μέθοδοι καὶ ὄχι ἰδεολογία, μέθοδοι ἔξ ἴσου καλαί, ὅταν πρόκειται διὰ τῆς μιάς ἢ τῆς ἄλλης νὰ ἐξυπηρετηθῇ τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ καὶ ἡ κοινωνικὴ πρόοδος.

»Ποῦθεν ἄλλοῦ ἢ ἀλήθεια αὐτὴ δὲν ἐφάνη καλλίτερα εἰς ὄλην τὴν ἑκταῖον παρὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἐν Γαλλίᾳ ὅπου ἡ κυβέρνησις, ἀφοῦ προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόξῃ μίαν πολιτικὴν οικονομικὴν ποὺ ἐνόμιζε σωτηρίαν διὰ τὸν τόπον διὰ τῆς ἐλευθέρως συναινέσεως τῶν ἐνδιαφερομένων, συνηνωμένων εἰς μίαν εὐρείαν συνεννόησιν ἐλευθέρου συνεργατισμοῦ, συνεννόησιν ἀξίαν πάσης προσοχῆς, ἀπειλεῖ ἤδη νὰ λάβῃ μέτρα ἐξαναγκασμοῦ ἐναντίον τῶν παραγοῶν καὶ τῶν λιανοπωλητῶν οἱ ὅποιοι δὲν θὰ ἤθελαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν ἐκουσίως τὰ περιθώρια τῶν ὑπερβολικῶν κερδῶν, τὰ ὅποια εἶναι πράγματι περιθώρια ἐξασφαλίσεως ἐναντι μιάς ὑποτιμήσεως τοῦ ἐθνικοῦ νομίσματος, τὴν ὁποίαν αἱ κατέχουσαι τάξεις φοβοῦνται, ἐάν ἐνίοτε δὲν τὴν εὐχονται, ὅπερ συμβαίνει, ὅταν ἐλπίζουν δι' αὐτοῦ τοῦ μέσου νὰ ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τὰ χρεῖ των».

λήση σὺν ἰσότητι μὲ τις ἄλλες δύο καὶ δὲν πρόκειται νὰ παίξῃ τὸν ρόλον τοῦ ἀπλοῦ τροφοδότης τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως. Εἰς τοῦτο ἐπλανήθη τὸ Κρεμλῖνον, ὅπως εἶχε πλανηθῆ καὶ ὁ Μάρξ, προβλέπων ὅτι ἡ Ρωσία θὰ εἶναι ὁ σιτοβολῶν τῆς Γερμανίας, ἡγέτιδος τοῦ κομμουνιστικοῦ κόσμου. Ἡ Κίνα ὑποῦται κατακορύφως εἰς σοβαρὸν βιομηχανικὸν παράγοντα καὶ ἡγέτην τῆς ἐπαναστατημένης Ἀσίας, καὶ δὲν εἶναι βέβαια ὁ Τσάγκ - Καϊ - Σεκ πού θὰ τὴν ἐμποδίση νὰ παίξῃ τὸν ρόλον αὐτόν. (Εἰς μίαν σειρὰν πέντε ἀρθρῶν εἰς τὸν Observer τοῦ Λονδίνου, ὁ Dennis Bloodworth ἐξωγράφησε μὲ κτυπητὰ χρώματα τις σοβαρώτατες πραγματοποιήσεις τοῦ κινεζικοῦ πενταετοῦς σχεδίου. Καὶ εἰς αὐτὴν τὴν προοπτικὴν πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ ἡ καταπληκτικὴ στροφή τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν ἀποφασιστικὸν ἐχθρὸν τοῦ κομμουνισμοῦ μεγάλου ἡγέτην τους, τοῦ Παντίτ Νεχροῦ). Ἐὰν εἰς τὴν Εὐρώπῃ ὑπάρχουν δύο Μεγάλοι, διότι ὁ τρίτος, ἡ Γερμανία, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἀποκτήσῃ ἀξιόλογον ἰσχὺν γρήγορα, ἡ δὲ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία χάνουν κάθε ἡμέρα περισσότερον τὴν ἰδικὴν τους, εἰς τὴν Ἀσίαν αἱ Μεγάλαι δυνάμεις εἶναι τρεῖς καὶ εἶναι φυσικόν, εἰς τὸν σύγχρονον κόσμον, μὲ τις πλανητικὰς πλέον ἀλληλοεξαρτήσεις, νὰ γίνωνται τρεῖς δι' ὅλην τὴν ὑφήλιον. Δύο συνασπισμοί, τρεῖς μεγάλες Δυνάμεις, δύο ἰδεολογίαι. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ προβλέψῃ ποιὸς μορφὸς θὰ προσλάβῃ ἢ συνύπαρξις τῶν φύσει ἀντιφατικῶν αὐτῶν δυνάμεων».

Ὅταν ὅμως παρακολουθήσωμεν τις λεπτομέρειαις τοῦ μυθιστορηματικοῦ ταξιδίου τῶν Ρώσων ἡγετῶν εἰς τὴν Βερμανίαν ὅπου ὁ Χρουνσιώφ ἐξετραπή ἐπανειλημμένως εἰς φοβερὰς εἰρωνίας καὶ ὕβρεις διὰ τὴν Μεγάλῃν Βρετανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, χωρὶς ποτὲ νὰ θίξῃ τις Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις, ἡμποροῦμεν νὰ εἴμασθε βέβαιοι γιὰ τὴν κρίση μας ὅτι στὴν πρώτην Διάσκεψιν τῆς Γενεύης οἱ Δύο μεγάλοι ἐσυμφώνησαν τοῦλάχιστον εἰς τὸ ὅτι **τρίτος Μεγάλος γιὰ τὴν ὥρα δὲν ὑπάρχει.**

*
**

7. Ἡ δευτέρα διάσκεψις τῆς Γενεύης πού ἐτελείωσε πρὸ ὀλίγων ἐβδομάδων δὲν νομίζω πῶς μετέβαλε σὲ τίποτε τὰ συμπεράσματα αὐτά. Ἀπεγοήτευσε ἴσως ἐκείνους πού περιμέναν τὴν ὀριστικὴν παγίωσι ἑνὸς «ᾧμορφου κόσμου ἠθικοῦ ἀγγελικὰ πλασμένου» καὶ τὴν ἐπερίμεναν γιὰ τὴν λησιμονοῦσαν ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σολωμὸς εἰρωνικὰ ἔριχνε τις λέξεις αὐτές, γιὰ τὴν τέτοιον κόσμον δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ὑπάρξῃ. Μὰ γρήγορα θὰ ἀπογοητεύσῃ, ἂν δὲν τοὺς ἀπεγοήτευσε κίόλας καὶ τοὺς ἄλλους, ἐκείνους πού πιστεύουν στὸ ἀναπόφευκτο τοῦ πολέμου μεταξὺ τῶν δύο κόσμων καὶ περιμένουν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δυὸ ἀντιπάλους νὰ τὸν προκαλέσῃ. Εἶναι οἱ ἄνθρωποι τῶν καθαρῶν λύσεων πού, εἴτε γιὰ τὰ συμφέροντά τους τοὺς δημιουργοῦν ὑποσυνείδητα τις πολιτικὰς αὐτὲς πίστει, εἴτε γιὰ τὴν δὲν μποροῦν νὰ συλλάβουν τὴν ὑφὴ τῆς σύγχρονης ζωῆς, εἶναι ἀνίκανοι καὶ αὐτοὶ νὰ συμβιώσουν μὲ τὰ προβλήματα. Πόσες φορὲς δὲν βλέπουμε, στὸ ἐσωτερικὸ τῶν κρατῶν, αὐτὴν τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἡγετικῶν τάξεων νὰ οδηγήσῃ σὲ καταστροφές!

Μήπως, γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε στὸ θέμα πού σφίγγει τὴν καρδιά ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἡ Ἀγγλία δὲν θὰ χάσῃ ὀριστικὰ, καὶ μιὰ ὥρα ἀρχήτερα, ὄχι μονάχα τὴν

Κύπρο μὰ καὶ τὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων, γιατί δὲν μπόρεσε ν' ἀνεχθῆ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Κυπριακοῦ ζητήματος; Καὶ θυμᾶμαι — ἅς γίνῃ ἡ μικρὴ αὐτὴ παρένθεσις — τὸ χαρακτηριστικὸ γιὰ μένα ἐπεισόδιο πού ἔγινε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1950 ἔξω ἀπὸ τὴ Βόννη, σὲ ἓνα μικρὸ γραφικὸ χωριουδάκι ἐπάνω στὸ Ρῆνο, ὅπου συνεδράξαζε τὸ Συμβούλιον τῆς Κοινοβουλευτικῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως. Σ' ἓνα τραπέζι ἐτρώγαμε τὸ μεσημέρι ὁ σημερινὸς Ὑπουργὸς τῆς Κυβερνήσεως Ἦντεν καὶ γαμβρὸς τοῦ Τσώρτσιλ Dankan Sandys, ὁ σημερινὸς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Δυτικῆς Γερμανίας von Brentano ὁ σημερινὸς Ὑφυπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας Lodovico Benvenuti, ὁ Βέλγος Γερουσιαστὴς De la Vallée Poussin, ἡ γυναίκα μου καὶ ἐγώ. Ἡ κουβέντα ἐγύριζε σὲ διάφορα θέματα καὶ σὲ μιὰ στιγμή ὁ Benvenuti μοῦ εἶπε ὅτι ἐλυπήθηκε γιατί τὸ ἡμιεπίσημο ρωμαϊκὸ περιοδικὸ Esteri ἔγραψε κάτι δυσάρεστο γιὰ τὴν ἑλληνικὴν διοίκησι στὰ Δωδεκάνησα καὶ μὲ ἐβεβαίωσε ὅτι αὐτὸ δὲν θὰ ἐπαναληφθῆ. Ὁ Dankan Sandys, παρεμβαίνων, μὲ ἐρώτησε πῶς πηγαίνουν τὰ πράγματα στὴ Δωδεκάνησο μετὰ τὴν Ἐνωσι. Τοῦ ἀπήντησα ὅτι πηγαίνουν ἄριστα, ὅπως θὰ συμβῆ καὶ στὴν Κύπρο, ὅταν, τοῦ εἶπα ἐπὶ λέξει, «μᾶς τὴν δόσετε». Τὸ σκηνικὸ ἄλλαξε ἀτότομα μὲ τίς τρεῖς αὐτὲς μαγικὲς λέξεις. Ὁ Sandys ἔγινε κατακόκκινος καὶ ἔβαλε τίς φωνές: Ἀὐτὸ δὲν θὰ γίνῃ ποτέ, εἶπε. Φυσικὰ τοῦ ἀπήντησα ὅτι τὸ «ποτέ» τὸ εἶχε πεῖ ἡ Ἀγγλία καὶ γιὰ τίς Ἰνδίες καὶ γιὰ τὴ Βιρμανία καὶ γιὰ ἄλλες χώρες, μὰ ὅπως καὶ γι' αὐτὲς τὸ ποτέ μετεβλήθη σὲ σήμερα, ἔτσι καὶ γιὰ τὴν Κύπρο θὰ μεταβληθῆ σὲ λίαν προσεχῶς. Καὶ νὰ πού πέντε χρόνια ἀπὸ τότε γίνεται ἂν ὄχι σήμερα, πάντως σήμερα· αὔριο. Περιττὸ νὰ πῶ ὅτι τὸ τραπέζι διελύθη αὐτομάτως.

Οἱ ἄνθρωποι τῶν λύσεων αὐτῶν, πού ἐπιμένουν νὰ πιστεύουν ὅτι θὰ γίνῃ πόλεμος, ὕστερα ἀπὸ τὴ δεύτερη διάσκεψη τῆς Γενεύης, ἐλπίζω ὅτι θὰ ἀκουσαν ἢ θὰ ἐδιάβασαν τὸν λόγον τοῦ Forster Dulles πρὸς τὸν Ἀμερικανικὸν λαὸν εἰς τίς 18 Νοεμβρίου. Τὸν λόγο αὐτὸ τὸν εἶπε ὁ Dulles ἀλλὰ τὸν εἶδε, τὸν διώρθωσε καὶ τὸν διεμόρφωσε ὁ ἴδιος ὁ Ἀἴζενχάουερ.

«Τὰ γεγονότα τῶν τελευταίων τριῶν ἐβδομάδων, εἶπε ὁ Dulles σημαίνουν, πράγματι, ὅτι θὰ ἐπαναληφθῆ, ἐν πλήρει ἐντάσει, ὁ ψυχρὸς πόλεμος; Ἡ φράσις «ψυχρὸς πόλεμος» εἶναι ἰδιότυπος.

» Ἀναμφιβόλως, ὑφίστανται ὀξεῖαι διαφοραὶ μετὰ τῶν ἀντικειμενικῶν σκοπῶν τῆς Σοβ. Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἰδικῶν μας. Πιστεύομεν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεως δικαιοσύνης δι' ὅλους καὶ εἰς τὸ δικαίωμα τῶν ἐθνῶν, μὲν, νὰ εἶναι ἐλεύθερα, τοῦ δὲ ἀτόμου νὰ κάμῃ χρῆσιν τῆς Θεῆς Χάριτι δοθείσης εἰς αὐτὸ ἱκανότητος νὰ σκέπτεται καὶ νὰ πιστεύῃ συμφώνως πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς συνειδήσεώς του. Δὲν θὰ παύσωμεν ἐπιδιώκοντες τοὺς ἐν λόγῳ ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς, οὔτε καὶ θὰ ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν διασφάλισιν μιᾶς εἰρήνης, διὰ τῆς ὁποίας ἀποσκοπεῖται, φερ' εἰπεῖν, ἡ ἀπεμπόλησις τῶν ἐν λόγῳ ἐπιταγῶν.

» Ἐν τούτοις, οἱ προαναφερθέντες ὑψηλοὶ σκοποί, οἱ ὁποῖοι, χαρακτηριστικῶς, ἀποτελοῦν τὰς ἀρχὰς εἰς τὰς ὁποίας πιστεύει τὸ ἔθνος μας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του, δύνανται νὰ ἐπιδιωχθῶν — καὶ θὰ ἐπιδιωχθῶν — ἀπὸ ἡμᾶς ἄνευ τῆς προσφυγῆς εἰς πράξεις βίας ἢ τῆς ἀναπτύξεως πνεύματος μίσους καὶ διαστρεβλώσεως τῆς ἀληθείας τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸν πόλεμον. Σκοπὸς μας εἶναι νὰ

συνεχίσωμεν ἐπιδιώκοντες τὴν καλλιέργειαν πνεύματος φιλίας καὶ κατανοήσεως μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ ἐν τῷ συνόλῳ του, χρησιμοποιοῦντες τὴν ἀλήθειαν ὡς μέσον τῆς ἐθνικῆς μας πολιτικῆς.

»Ὁ ψυχρὸς πόλεμος, εἶπεν ὁ Dulles, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ εἰρηνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, θὰ συνεχισθῆ ἀναποφεύκτως. Τὸ πνεῦμα τῆς Γενεύης δὲν ἦτο δυνατόν — καὶ δὲν ἠδυνήθη — νὰ μεταβάλλῃ τὸ ἐν λόγῳ δεδομένον. Ἐπιπροσθέτως, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς δεδομένον ὅτι ἡ Σοβ. Ἐνωσις θὰ συνεχίσῃ τὰς προσπάθειάς της, **διὰ πολλῶν μέσων πλὴν τοῦ πολέμου**, διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ πολιτεύματός της, ὡς ἔπραξεν εἰς τὸ παρελθόν. Δυνάμεθα, ἐν τούτοις, νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ἀνταγωνισμὸς δὲν θὰ συνεπάγεται — καθ' ὃν τρόπον συνέβαιεν εἰς τὸ παρελθόν — **ὄλην τὴν ἐχθρότητα, πού εἰς τὸ παρελθόν, ἐδηλητηρίαζε τόσον πολὺ τὰς μεταξὺ μας σχέσεις**».

*
* *

8. Ἡ κατάστασις, λοιπόν, δὲν μετεβλήθη μετὰ τὴν δευτέραν διάσκεψιν τῆς Γενεύης. Ἡ συνύπαρξις εἶναι, ὅπως ἔγραφα καὶ πρὸ τριῶν μηνῶν, μία ἥπια μορφή ψυχροῦ πολέμου. Πολέμου, ὅμως, ὅπως ὀρθότατα εἶπε ὁ James Reston ὄχι τῶν ὄπλων ἀλλὰ τῶν ἰδεῶν. Καὶ ἐδῶ εἶναι πού ἔχουμε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ νέα στοιχεῖα πού μᾶς κάνει νὰ ξαναεξετάσουμε τὸ πρόβλημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως μὲ νέα μορφή.

Τὸ δεύτερο στοιχεῖο πού ξαναφέρειν σὲ νέες βάσεις τὸ πρόβλημα τῆς Ἐνώσεως τῆς Εὐρώπης εἶναι τὸ βίαιο ξύπνημα τῶν ὑποαναπτύκτων λαῶν. Τὸ ξύπνημα αὐτὸ ἔχει διαφορετικὰς μορφὰς στὶς δύο κατηγορίας ὑποαναπτύκτων λαῶν πού ὑπάρχουν στὸν κόσμον. Εἶναι τὸ ἀσυγκράτητο κύμα τοῦ ἐθνικισμοῦ στὶς πνευματικά, ἐθνικά, πολιτιστικά καὶ ἠθικά ὑποανάπτυκτες χώρες τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας, εἶναι τὸ κύμα τῆς πικρίας κατὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν πλουσίων βιομηχανικῶν χωρῶν καὶ τῶν ἐγχωρίων ὀλιγαρχικῶν πού σαράνει τὰ ψυχικά ὑπόβαστρα τῶν οἰκονομικῶν κατεστραμμένων καὶ πτωχῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ὁ Tristan Bernard σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς κωμῳδίες του, τὸν «Ἀγριάνθρωπο», παρουσιάζει τὴν ἀκόλουθη σκηνή. Ἐνας ἀφελῆς ἄνθρωπος μὲ ἀπλοὺς τρόπους καὶ ἀπλὲς ἰδέες (ὁ «ἀγριάνθρωπος») βρίσκεται, ὕστερα ἀπὸ μιὰ σειρά συμπτώσεων, στὸ σαλόνι μιᾶς κοσμικῆς κυρίας πού τὸν προσκαλεῖ νὰ μετὰσχῃ στὸ γεῦμα πού δίνει σὲ διάφορους γνωστούς της. Ὁ ἀγριάνθρωπος ἀρνεῖται. Ἡ κυρία τότε τὸν ρωτᾷ: «Γιατί δὲν δέχεσαι; Μήπως εἶσαι κομμουνιστής»; «Ὁχι ἀπαντᾷ ὁ ἄνθρωπος, ἀλλὰ φοβοῦμαι ὅτι θὰ γίνω ἂν μείνω στὸ τραπέζι σας!» Αὕτη εἶναι ἡ ψυχολογία τῶν λαῶν καὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑποαναπτύκτων χωρῶν.

Ὁ παλῆος καπιταλισμὸς ἀποσυντίθεται καὶ σ' αὐτὴν τὴν πατρίδα του, τὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες καὶ δὲν ἔχει πλέον τὴν αἴγλη πού ἐμάγευε καὶ ὑπέτασσε τὶς φτωχὰς χώρες. Ἴσως ἡ ἠγεσία τῶν χωρῶν αὐτῶν νὰ μὴ ἔχει καταλάβῃ τὸ ζήτημα, μὰ ἡ λάβα πού ἐξέσπασε στὰ θεμέλια δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνες πού συγκρατοῦνται. Ἴσως, ἐπὶ ἓνα διάστημα, ἡ ἐπικλήσις τοῦ κομμουνιστικοῦ κινδύνου ἦταν ἓνα τελεσφόρον ὄπλο στὰ χέρια τῶν πλουσίων χωρῶν διὰ νὰ πειθαρχοῦν καὶ ὑποτάσσουν τὶς φτωχὰς. Μὰ ἡ ἀποσύνθεσις καὶ τοῦ κομμουνιστικοῦ μύθου ἐλύτρωσε τοὺς λαοὺς ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τοὺς ἔκανε νὰ ἀνταχθοῦν ὄχι μονάχα στὴν κομμουνιστι-

κή μὰ καὶ στὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευσι. Καὶ σὲ μερικὰς χώρες πού ἔτυχε νὰ βρίσκονται σὲ ἰδιότυπη θέσι, γιατί ἐκτός τοῦ ὅτι εἶναι οἰκονομικὰ καθυστερημένες ἔχουν καὶ τὸ θλιβερὸ προνόμιο νὰ ἔχουν θυσιάσει στὴν ἀντικομμουνιστικὴ ἀλληλεγγύη τὴν ἐθνικὴ τους ὀλοκλήρωσι, στὶς χώρες αὐτές, ὅπως εἶναι ἡ Ἑλλάδα, μόνον οἱ στραβοὶ δὲν μποροῦν νὰ ἰδοῦν ὅτι δημιουργεῖται ἓνα σύνθετο ψυχικὸ ὑπόβαθρο ἐπαναστατικῆς μορφῆς, πού τὸ ξανάβουν οἱ ἀθλιότερες τῶν συμμαχῶν της, ὑπόβαθρο ἐθνικιστικὸ καὶ οἰκονομικὸ πού μπορεῖ νὰ παρασύρῃ, καὶ θὰ παρασύρῃ δικαίως, τὰ πάντα ἂν δὲν ὑπάρξῃ σαφής, καθαρὴ καὶ τίμια λύσις. Γιατὶ τὸ κῦμα αὐτὸ τῆς πικρίας δὲν μπορεῖ νὰ συγκρατηθῇ μὲ τὰ ψέμματα καὶ τὶς συκοφαντίες. Δὲν ὑπάρχει π.χ. στὴν Ἑλλάδα κῦμα οὐδετεροποιήσεως. Κανένας στὸν κόσμον δὲν εἶναι, οὔτε μπορεῖ νὰ εἶναι οὐδέτερος. Πόσες φορὲς δὲν ἐδήλωσε ὁ Τίτο ὅτι δὲν εἶναι οὐδέτερος; Εἶναι κῦμα δίκαιης ἀγανακτήσεως, εἶναι κῦμα πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ ἀγνότερα ἰδανικὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ τὴν πίστι τοῦ λαοῦ στὴν ἀποστολὴ του καὶ στὸ μέλλον του.

Ὑστερα, ἓνα τρίτο στοιχεῖο πού ἔχει ἀδυσώπητη σημασία εἶναι ἡ ἀνάπτυξι καὶ ἡ ἀναμενόμενη ἔκτασις τῶν εἰρηρικῶν ἐφαρμογῶν τῆς πυρηνικῆς ἐνεργείας. Καὶ ἂν μόνον αὐτὸ τὸ στοιχεῖο ὑπῆρχε θὰ ἐδικαιολογοῦσε τὴν ἐπανατοποθέτησιν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ προβλήματος. Ὁχι, ὅμως, ὅπως τὸ ἔθεσε ὁ Jean Monnet μὲ τὴν τελευταίαν του ἐξόρμησιν. Ὁ Jean Monnet ἄρχισε πρὸ ἑνὸς περὶπου μηνὸς μιὰν ἐκστρατείαν γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, σὲ ἓνα τρᾶστ τῶν ἑξ χωρῶν τῆς κοινότητος ἀνθρακος καὶ χάλυβος. **Πάλιν δηλαδὴ ἡ Εὐρώπη τῶν ἑξ.**

Καί, ὅμως, ὅποιος παρακολουθεῖ μὲ σοβαρότητα καὶ ἀπὸ ὅλες του τὶς πλευρὰς τὸ πρόβλημα, πρέπει νὰ ξέρῃ ὅτι ἡ Εὐρώπη τῶν ἑξ **δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ.** Δὲν εἶναι ἀνεκτὴ ἀπὸ κανένα μία Ἐνωσις ὀλίγων πλουσίων κρατῶν πού θὰ ἐνωθῶν γιὰ νὰ ἐκμεταλλευθῶν τὰ ἄλλα, τὰ πτωχὰ κράτη. Ἦδη ἡ Δυτικὴ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσις πνέει τὰ λοιπίθια. Ὅπως καταγγέλει ὁ Mendès - France ἡ Ἀγγλία ἀπαγκιστρώνεται ἀπὸ αὐτὴν ἐνῶ ἑξ ἄλλου μία ἐπίσημη σφυγμομέτρησις τῆς γερμανικῆς κοινῆς γνώμης ἀποδεικνύει ὅτι τὰ 85 % τῶν Γερμανῶν εἶναι ἐναντίον τοῦ «εὐρωπαϊκοῦ» γερμανικοῦ στρατοῦ. Τὰ τεχνητὰ κατασκευάσματα γκρεμίζονται καὶ ἡ παλιὰ τακτικὴ τῶν Μεγάλων ἀποδεικνύεται ξεπερασμένη. Ἡ Μεγάλῃ Βρετανία π.χ. εἰς τὴν Ἀσίαν ἔπεσε εἰς τὸ δίχτυ πού ἔστησε ἡ ἴδια μὲ τὸ συμφωνον τῆς Βαγδάτης, γιατί ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν στὴ Αἴγυπτον νὰ παίξῃ πρῶτον ῥόλον καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ τὴν Γαλλίαν νὰ τῆς στείλῃ ἀεροπλάνα καὶ ἐφοδία, ἐνῶ ἑξ ἄλλου ἄνοιξε τὴν πόρταν εἰς τὴν διεῖσδυσιν τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως εἰς τὴν Ἑγγυὸν Ἀνατολήν.

Χρειαζέται νέα ἐντιμὸς ἀνατοποθέτησις ὄλων τῶν διεθνῶν προβλημάτων καὶ πρῶτον ἀπὸ ὅλα τοῦ προβλήματος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως. Πῶς θὰ γίνῃ ;

*
**

9. Δὲν νομίζω πὼς πρέπει νὰ ὑπάρξῃ κἂν ἀπόπειρα γιὰ τὸ ξανάνοιμα αὐτό, ἂν δὲν γίνουν δεκτὲς εἰλικρινῶς ἀπὸ ὅλους οἱ ἀκόλουθες ἀρχές :

Πρῶτα, ὅτι ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη ἀποτελεῖ **μία δύναμις διὰ τὸ εἶναι ἐνωμένη ἐπάνω στὴν βάση τῆς κοινῆς εὐημερίας.** Δὲν εἶναι δύναμις **μὰ εἶναι ἐστία**

διαλύσεως όταν ή ένωσις επιχειρείται με την σκέψιν ότι οί πλούσιοι και βιομηχανικά οργανωμένοι λαοί θα διατηρήσουν υπό την εκμετάλλευσίν των τους άλλους. Γιατί, τώρα μάλιστα πού ή βιομηχανική ανάπτυξις της Σοβιετικής Ένώσεως της επιτρέπει να επιχειρηθώ οικονομικές εξορμήσεις μεγάλης κλίμακος, δέν είναι σοβαρόν να νομίζεται ότι οί πτωχοί λαοί θα άρνηθούν τά όφελήματα των εξορμήσεων αυτών για να έχουν την τιμήν να είναι αντικείμενα εκμεταλλεύσεως των μεγάλων. Η παρατήρησις αυτή είναι άποφασιστική και άναφέρεται, φυσικά, στις Ευρωπαϊκές δῆθεν μεγάλες Δυνάμεις, γιατί κανένας, βέβαια, δέν μπορεί να κατηγορήση για τέτοια, εκμετάλλευσιν τις Ένωμένες Πολιτείες της Άμερικῆς έν σχέσει με την Ευρώπη. Τό λάθος των Ένωμένων Πολιτειών είναι ότι δέν στέργουν εις την άναγνώρισιν της πραγματικότητος, δηλαδή του κινδύνου πού παρουσιάζει γι' αυτές ή ύποστηρίξις αυτών των άντιευρωπαϊκών τάσεων των Ευρωπαϊκών «Μεγάλων» Δυνάμεων. Έπιτρέψτε μου να θυμίσω τι έλεγα εις τις 23 Αύγούστου 1949 στη Συνέλευσιν του Στρασβούργου :

«Είς τό έσωτερικόν της Ευρώπης υπάρχουν λαοί πλούσιοι και λαοί φτωχοί (σήμερα θα έλέγαμε οικονομικά άνεπτυγμένοι και ύποανάπτυκτοι). Και θα ήταν μία σοβαρή άντινομία να ζητάμε την άμερικανική βοήθεια έν ονόματι της διηπειρωτικής άλληλεγγύης, όπως έγινε πολλές φορές, και να παραγνωρίζουμε αυτήν την ίδια την έννοια της ένδοσευρωπαϊκής άλληλεγγύης. Άν οί πλούσιοι λαοί της Ευρώπης δέν καταλάβουν ότι πρέπει να βοηθήσουν άποτελεσματικά τους φτωχούς λαούς να άνασυγκροτηθούν και να βρούν μίαν κάποιαν ίσορροπίαν εις τό πλαίσιον της Ευρώπης, ή Ευρώπη δέν θα θέση ποτέ τις βάσεις της οικονομικής της φιλοσοφίας. Και δέν θα γίνη ποτέ».

Τά ίδια επαναλάμβανα και την 16ην Ιανουαρίου 1953.

Και επιτρέψτε μου ακόμα να σας άναφέρω τι έλεγα πρὸ δύο μηνών εις τό Συνέδριο για «τό Μέλλον της Έλευθερίας» εις τό Μιλάνο.

«Στις χώρες πού είναι οικονομικά μόνον ύποανάπτυκτες οί μάζες συζητούν, ύποφέρουν και άποφασίζουν, ένῶ τά ήγετικά στελέχη παίζουν δευτερεύοντα ρόλον. Η βοήθεια στις χώρες αυτές πρέπει να είναι άποκλειστικά οικονομική, άλλοιώς κινδυνεύει να οδηγήση στο άντίθετο άποτέλεσμα. Οί λαοί αυτοί έχουν τέτοια συνείδησιν της πολιτικής και πολιτιστικής τους ώριμότητος πού κάθε προσπάθεια να τους επιβληθούν πολιτικές και πολιτιστικές αξίες ξένες στα ήθη τους οδηγεί στην καταστροφή. Η βοήθεια αυτή πρέπει, κατά πρώτον λόγον, να γίνη συγκεκριμένη με άμεσες ειρηνικές εφαρμογές της άτομικής ενεργείας. Άλλοιώς ή καθυστέρησις των χωρών αυτών θα μεγαλώση έν σχέσει με τις άλλες και αυτό δέν θα είναι βέβαια για τό καλό της έλευθερίας».

Η τελευταία αυτή φράσις μου δίνει νομίζω τό ειδικό βάρος στην άρχή της ευρωπαϊκής άλληλεγγύης όπως εμφανίζεται μετά τις πυρηνικές προόδους. Άντι να γυρεύουμε όπως ό Jean Monnet να γίνη άτομική κοινότητα των έξ χωρών, πρέπει να ύπάρξη ή άναγνώρισις ότι κυρίως εις τις ύποανάπτυκτες χώρες πρέπει άμέσως να δοθούν τά μέσα της ανάπτυξεως με την άτομικήν ενεργείαν. Είς την Ελλάδα π.χ. δέν ύπάρχει έξηλεκτρισμός, ιδίως της ύπαίθρου. Και δέν είναι άγνωστος ό άφορισμός του Λένιν ότι ό κομμουνισμός είναι τά σοβιετ σὺν ό ήλεκτρισμός. Τά σοβιετ είναι ή πολιτική όψις του κομμουνισμού. Δέν την θέλουμε, όσοι

πιστεύουμε πώς η Ευρώπη ανήκει σε άλλη πολιτιστική ομοιογένεια και έχει άλλες αξίες. Ο ηλεκτρισμός όμως είναι η οικονομική και κοινωνική ύψις της προόδου. Και την διεκδικούμε. Ύστερα ένα άλλο παράδειγμα. Οι έλληνικοί βωξίτες θεωρούνται ότι είναι οι καλύτεροι του κόσμου μετά τους κινεζικούς. Με την ατομική ενέργεια μπορεί να δημιουργηθῆ μία μεγάλη βιομηχανία αλουμινίου που να τροφοδοτῆ ὅλην τὴν Μέσην Ἀνατολήν με οικιακὰ σκεύη. Ἀλλὰ ὑπάρχει τὸ τραστ τοῦ αλουμινίου!

Ἄν δὲν ληφθοῦν γρήγορα ριζικὲς ἐπαναστατικὲς ἀποφάσεις, ὕστερα ἀπὸ τὶς ατομικὲς προόδους, οἱ ὑποανάπτυκτες χῶρες ἢ θὰ περιέλθουν εἰς κατὰστασιν οικονομικοῦ πρωτογονισμοῦ, ἐν σχέσει με τὶς ἄλλες, καὶ θὰ ξαναγυρίσουμε στὶς δύο Εὐρώπες τοῦ Francis Delaîsi, μιᾶς βιομηχανικῆς καὶ μιᾶς ἀγροτικῆς πού ὅμως τότε θὰ ἀνήκουν καὶ σὲ διάφορους κόσμους, ἢ θὰ ἀναγκασθοῦν οἱ λαοὶ πού θέλουν νὰ ζήσουν, νὰ ζητήσουν ἀπὸ ἄλλοῦ τὰ μέσα τῆς ἐπιβιώσεώς τους.

Καὶ ἡ παροχὴ τῶν μέσων αὐτῶν θὰ εἶναι τότε δυνατὴ, γιατί δὲν θὰ ὑπάρχουν πιά οὔτε οικονομικά, μὰ οὔτε ἠθικὰ μονοπώλια. Καὶ γιατί ἡ φύσις τῶν νέων μέσων ἐπιτρέπει εὐκόλα τὴν δημιουργία τῆς προόδου με λιγώτερα ἔξοδα. Ἄς κυττάξουμε τί γίνεται με τὴν Αἴγυπτο, με τὶς Ἰνδίες, με τὴ Βερμανία, ὅπου ἄρχισε ὁ συναγωνισμὸς, μεταξύ Ἀγγλίας καὶ Σοβιετικῆς Ἐνώσεως ὡς πρὸς τὴν παροχὴν καὶ «ατομικῆς» βοήθειας. Πραγματικὰ εἴμαστε ἐντελῶς ἀπληροφόρητοι στὴ χώρα μας γιὰ τὴ φοβερὴ προσπάθεια πού γίνεται στὴν Ἀνατολὴ ἀπὸ τὶς Ἀνατολικὲς χῶρες, τὶς ὁποῖες με ἀρκετοὺς δισταγμοὺς παρακολουθοῦν στὸν συναγωνισμὸ οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Τὸ τελευταῖο δάνειον τῆς Διεθνοῦς Τραπεζῆς τῶν 75 ἐκ. δολλαρίων γιὰ τὸ φράγμα τοῦ Ἀσσουάν στὴν Αἴγυπτο εἶναι ἡ πρώτη σοβαρὴ ἀντίδρασις. Ἐν τῷ μεταξύ, στὸ Ἀφγανιστάν οἱ Ρῶσοι ἔχουν κάμει σοβαρὲς ἐπενδύσεις, εἰς τὶς Ἰνδίες ἀνέλαβαν με τὴν σύμβασιν τῆς 2 Φεβρουαρίου 1955 νὰ κατασκευάσουν χαλυβουργεῖον ἀξίας 200 ἐκ. δολλαρίων, οἱ δὲ Τσέχοι, ἐκτὸς τῶν ὅπλων, θὰ δώσουν εἰς τοὺς Αἰγυπτίους καὶ 150 σιδηροδρομικὰ βαγόνια κ.ο.κ. Καί, ὅπερ σπουδαιότερον, οἱ ἀνατολικοὶ ἔχουν τὴν εὐφυίαν νὰ μὴ ζητοῦν ἐμφανῶς ἀνταλλάγματα. Τὸ μυστικόν τους ὄπλον εἶναι ὅπως ἔγραψε ὁ Edouard Sablier εἰς τὸν Monde τῆς 2ας Δεκεμβρίου 1955, ἓνα σημεῖον 4, ὅπως καὶ τὸ ἀμερικανικόν, χωρὶς ὅμως κανένα, οὔτε οικονομικόν, ἀντάλλαγμα. Παρὰ τοὺς συνταγματικῆς ἰσχύος νόμους περὶ προστασίας ξένων κεφαλαίων, ἀμερικανικὰ κεφάλαια δὲν ἤλθαν πρὸς ἐπένδυσιν πουθενά, διότι εἰς τὰς χῶρας τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας τὰ κεφάλαια θέλουν νὰ εἶναι ἀσφαλῆ καὶ ἀποδοτικά. Αἱ κομμουνιστικαὶ χῶραι «ξυρρίζουν δωρεάν!» Ὁ Πρόεδρος τοῦ Σοβιετικοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου Νεστέρωφ ἀπεκάλυψε τὴν ἀπλὴν καὶ λίαν ἀποδοτικὴν μέθοδον: «Ἐἴμεθα πρόθυμοι νὰ βοηθήσουμε τὶς ὑποανάπτυκτες χῶρες πού θέλουν νὰ ἰδρῦσουν νέες βιομηχανίες. Δὲν θέλουμε νὰ ἐπενδύσουμε κεφάλαια εἰς τὶς βιομηχανίες αὐτές, οὔτε νὰ συμμετάσχουμε στὴν διαχειρίσιν τους. Ἀρνούμεθα νὰ μοιράσουμε τὰ κέρδη τους. Αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ ἀπολαύσουν οἱ πολῖται τους. Ἡ βοήθειά μας θὰ περιορισθῆ εἰς τὴν παροχὴν μηχανῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ τοῦτο με βάσιν τὴν ὑπαρξίν ἐμπορικῶν ἀνταλλαγμάτων».

Δεύτερη ἀρχὴ πού πρέπει νὰ τεθῆ εἶναι ὅτι ἡ Δυτικὴ Εὐρώπη εἶναι ἐνιαία καὶ συνεπῶς ἀνοικτὴ σὲ ὅλες τὶς χῶρες πού ἔχουν τὶς ἴδιες πολιτιστικὲς ἀξίες.

και την ίδια πνευματική παράδοση, ανεξάρτητα από τα καθεστώτα τους. Μὲ πολὺν κόπον λέω αὐτὴ τὴ δεύτερη ἀρχή, γιατί ὑπῆρξα πάντοτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐπέμεναν ὅτι χρειάζεται ἀπογοη δημοκρατικὴ ἐνότης πολιτευμάτων γιὰ νὰ ὑπάρξῃ πραγματικὴ Ἐνωσις. Ἡ ἀποψις αὐτὴ προϋπέθετε ὅτι θὰ ἐβοηθοῦντο οἱ λαοὶ ποὺ δὲν ἔχουν δημοκρατικὰ πολιτεύματα νὰ τὰ ἀποκτήσουν. Ἀλλοιῶς ἐξειλίχθησαν τὰ πράγματα. Καὶ κατάντησε νὰ μὴ δεχόμεστε τὴν Ἰσπανία ποὺ δὲν ἔχει δημοκρατία καὶ νὰ δεχόμεστε τὴν Τουρκία πού, τάχα, ἔχει ... (*).

(*) Διὰ νὰ διευκρινισθοῦν αἱ ἀπόψεις μου ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτὸ σημειῶνω δύο κείμενα. Πρῶτον τὶ ἔλεγα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1950 ἀπαντῶν εἰς τὸν Βισίνσκυ εἰς τὴν Πολικὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν :

«Θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συζητηθῇ διὰ μακρῶν τὸ ζήτημα ἐὰν διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης ἡ ποιικιλία τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν καθεστώτων ποὺ ὑφίστανται εἰς τὸν κόσμον δὲν ἀποτελεῖ σοβαρὸν ἐμπόδιον. Ὁ Χάρτης τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ πρὸ αὐτοῦ αἱ πανηγυρικαὶ διακηρύξεις τῶν Ἡγετῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ποὺ ἐκέρδισαν τὸν πόλεμον, ἔλυσαν, εἶναι ἀλήθεια τὸ ζήτημα ἀρνητικῶς. Ἐγινε ἔτσι δεκτὸν ὅτι ἡ ὑπαρξὶς διαφορετικῶν καθεστώτων δὲν ἀποτελεῖ ἐμπόδιον εἰς τὴν συνεργασίαν τῶν Ἐθνῶν. Ἐν τούτοις, ἡ πείρα ἀπέδειξε ὅτι ἡ ἀλήθεια αὐτὴ εἶναι σχετικὴ μόνον. Οἱ ἐπιθετικοὶ πόλεμοι ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμυντικοὶ θὰ ἐκτοπισθοῦν ἐντελῶς ἀπὸ τὸν κόσμον μόνον ὅταν τὰ ἀληθῆ δημοκρατικὰ πολιτεύματα θὰ κατασχίσουν παντοῦ. Δὲν ὑπάρχει παράδειγμα εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, δημοκρατίας, ἡ ὁποία νὰ ἐξαπέλυσε προληπτικὸν πόλεμον. Δὲν διασαλεύεται ἡ εἰρήνη ἀπὸ τὰς διακηρύξεις τοῦ οἰουδήποτε κ. Τζόνσον, ποὺ κραδαίνει ὡς ἐπιχείρημα ὁ κ. Βισίνσκυ. Τὸ ἐπιχείρημα εἶναι *χάρινον*. Καὶ τοῦτο διότι εἰς τὰς δημοκρατίας οἱ ἰθύνοντες ἔχουν τὴν συναίσθησιν τῆς εὐθύνης ἔναντι τοῦ παρόντος ποὺ ἀποτελοῦν οἱ ἐκλογεῖς των, ἐνῶ εἰς τὰ ὀλοκληρωτικὰ καθεστώτα ἢ τὰ καθεστώτα τοῦ ἐνὸς μόνον κόμματος — ὁ χαρακτηρισμὸς δλίγον ἐνδιαφέρει — ἡ εὐθύνη αὐτὴ ἐπιρραεῖται μᾶλλον ἀπὸ τὸ μέλλον.

Ἡ μυστικισμὸς ποὺ στέργει εἰς τὴν θυσίαν τοῦ παρόντος διὰ τὴν εὐτυχίαν τοῦ μέλλοντος εἶναι ὁ κλῆρος τῶν ὀλοκληρωτισμῶν. Ὁ ἴδιος αὐτὸς μυστικισμὸς ἀποδέχεται τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ψευδούς «τοῦ παραγαμιόματος τῶν ἐγκεφάλων» καὶ τῆς «διαφθορᾶς τῶν μαζῶν» διὰ τῆς προπαγάνδας, ἐν ὀνόματι τοῦ ἰδίου πάντοτε μύθου τοῦ «Κρατικοῦ συμφέροντος».

Τὸ δεύτερον κείμενον εἶναι ἀπόσπασμα ἀπὸ ἄρθρον μου εἰς τὴν «Ἐλευθερίαν» τῆς 2ας Σεπτεμβρίου 1955 καὶ ἔχει ὡς ἐξῆς :

«Δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λημονῆται ἡ σημασία ποὺ ἔχουν τὰ ἐσωτερικὰ καθεστώτα εἰς τὰ πλαίσια τῶν δύο συνασπισμῶν ὡς παράγοντες ἰδεολογικῆς ἐνότητος μὰ καὶ ὡς συντελεστοὶ τῆς διεθνούς ἰσορροπίας. Ἐγὼ ὁ ἴδιος ὑπεστήριξα εἰς τὰ Ἠνωμένα Ἐθνη τὸ 1950, ἀντιμετωπίζων τὸν Βισίνσκυ ὅτι εἶναι δύσκολη ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν κρατῶν, χωρὶς κάποια ὁμοιομορφίαν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τους καθεστώτα, διότι ἂν εἰς τὴν μίαν πλευρᾶν ὑπάρχει ἀπόλυτος δημοκρατία καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀπόλυτος αὐταρχισμὸς, θὰ ὑφίσταται πάντοτε ἡ πρωτοβουλία τῶν ραγδαίων ἀποφάσεων καὶ τῶν ἀποτόμων κτυπημάτων ἀπὸ τὴν μίαν πλευρᾶν. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἀποδεικνύεται κάθε μῆρα ἐναργέστερα διότι δὲν ἤμπορεῖ ἀπὸ κανένα νὰ ἀμφισβητηθῇ ὅτι κατ' ὄλον τὸν μεταπολεμον καὶ τοὺς τελευταίους ἰδίως μῆνες, ἡ πρωτοβουλία παρέμεινε σταθερὰ εἰς τὰ χέρια τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ κατ' ἀνάγκην ἡ διεθνῆς κοινὴ γνώμη καὶ τῶν δύο συνασπισμῶν ἀποδίδει τὴν εἰρηνοφιλον στορφήν.

Ἐνῶ ἡ θεαματικὴ πρότασις τοῦ Ἀϊζενχάουερ περὶ ἀμοιβαίου ἐλέγχου τῶν ἐξοπλισμῶν εἶναι προωρισμένη νὰ ἐκπλῆξῃ μόνον εἰς τὸν δυτικὸν συνασπισμὸν, εἰς τὸν ὅποιον μάλιστα θὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῶς καὶ εὐλόγως ὅτι ἀποτελεῖ προεκλογικὸν πυροτέχνημα διὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1956, ἀνάλογον μὲ τὸ σύνθημα τῆς ἐπιστροφῆς τῶν «παιδιῶν» ἀπὸ τὴν

Κορέα, πού ὠδήγησε τὸν σημερινὸν Πρόεδρον τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν διὰ πρώτην φοράν τὸ 1952 εἰς τὸν Λευκὸν Οἶκον.

Ἀκριβῶς ὅμως εἰς ὄφελος τῆς συνυπάρξεως ἀποβαίνει τὸ γεγονός ὅτι τὰ καθεστῶτα ἀπαμβλύνονται. Εἶναι λίαν ἀμφίβολον ἂν ὁ δυτικὸς συνασπισμὸς ἤμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀμόμους δημοκρατίας. Ὁ Φράνκο καὶ ὁ Σαλαζάρ, ὄχι μόνον δὲν ἀνετράπησαν, ἀλλὰ ἀνεγνωρίσθησαν ὡς βασικοὶ παράγοντες τοῦ ἐλευθέρου κόσμου, καὶ δὲ τὸν Τίτο ἢ μόνη ἐπίσημος κριτικὴ πού ἠκούσθη ἦταν ἡ λεπτὴ εἰρωνεία τοῦ Ἄτλη, κατὰ τὴν ἐπίσεινίον του εἰς τὸ Βελιγράδι, πού εἶπε ὅτι λυτεῖται γιὰτὶ δὲν ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν Γιουγκοσλαβίαν ἀντιπολιτεύσεις. Εἰς τὴν Τουρκίαν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἐφυλακίσθη διότι κατέκρινε τὸν τρόπον διενεργείας τῶν ἐκλογῶν. Τὸ φάντασμα τοῦ Μακκαρθιοῦ, ἐξ ἄλλου, παρὰ τὸ ἄδοξο τέλος του, πού δείχνει τὴν βασικὴν ὑγείαν τῆς ἀμερικανικῆς ζωῆς, ἀπεκάλυψε ὅτι καὶ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας εἶναι ἀντιληπτὰ τὰ ἔσωτερικὰ μειονεκτικὰ τῆς Δημοκρατίας, ἐνῶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν δὲν εἶναι γνωστὸν τίνας εἰδικὰ δημοκρατία θὰ ἐφαρμόσῃ ἐρχόμενος εἰς τὴν ἐξουσίαν ὁ Ἄνιουριν Μπήβαν. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ δημοκρατία πού ἰσχύει ἀπὸ τὸν συμμοριτοπόλεμον προσέλαβε κατ' ἀνάγκην ἰδιότυπην μορφήν, ἔπρεπε δὲ νὰ εἶναι τόσοσὴν μεγάλη ἢ παρακμὴ τῆς πολιτικῆς μας ἡγεσίας διὰ νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ δώσῃ εἰς τὴν δημοκρατίαν μας οὐσιαστικὸν περιεχόμενον καὶ νὰ καταλήξῃ ν' ἀναγάγῃ εἰς τὸ μόνον ἀμφιβαλλόμενον θέμα τὴν φυλακὴν τῶν Γιούρων καὶ τὴν νομιμοποίησιν τοῦ ΚΚΕ.

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ἡ ἀκαμπτη ἀπολυταρχία τοῦ Στάλιν, ἐθρυσματίσθη. Ἡ συλλογικὴ ἡγεσία ἀποφέρει ἤδη καρπούς. Τὰ ἔσωτερικὰ πρακτικὰ προβλήματα προβαδίζουν τῶν θεωρητικῶν. Τὸ μεγάλο θέμα τῆς ὀργανώσεως τῆς γεωργίας ἀπορροφᾷ τὴν προσοχὴν, διότι ἐνῶ εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας ἐπτὰ ἑκατομμύρια ἀγροτικῶν ἐργατῶν τρέφουν μὲ ὑπερεπάρκεια 53 ἑκατομμύρια βιομηχανικῶν, εἰς τὴν Σοβιετικὴν Ἐνωσιν, 55 ἑκατομμύρια ἀγροτικῶν ἐργατῶν δὲν ἤμποροῦν νὰ θρέψουν 42 ἑκατομμύρια βιομηχανικῶν. Καὶ τοῦτο διεπίστωσα πρὸ διετίας καὶ ἐγώ, ἀλλὰ καὶ ὅπως γράφει τώρα τελευταία ἕνας Γάλλος κομμουνιστὴς ὁ κ. Bourgin μὸλις ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν Ρωσίαν «ἡ θρησκεία πού πιστεύουν οἱ Ρῶσοι τῆς Ἐνώσεως εἶναι ἡ θρησκεία τῆς πατρίδος. Τῆς πατρίδος τοῦ σοσιαλισμοῦ, βέβαια, μὰ ἐπίσης τῆς Ρωσικῆς πατρίδος μὲ τὸ περιπελεγμένον καὶ μακρὸν παρελθόν, εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ὁποίας ὁ Πέτρος ὁ Μέγας συνδέεται μὲ τὴν Αἰκατερίνην, τὸν Λένιν καὶ τὸν Στάλιν καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἠγωνίσθησαν σκληρῶς ὁ Σουβόρφ καὶ ὁ Κοτούζωφ».

Ἔτσι θεμελιώνεται ἡ συνύπαρξις μὲ τὴν ἀπάμβλυνσιν τῶν ἀπολύτων μορφῶν τῶν δύο καθεστώτων καὶ τὴν ἐπάνοδον εἰς παλαιότερας σταθερὰς ἰδεολογικὰς θεμελιώσεις, σὰν τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν σχετικὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀτόμων, «σχετικὴν» ὅσο ἦταν πάντοτε σὲ καθε μιά χώρα.

Δὲν θὰ ἦταν ὅμως σωστὸ νὰ παραλείψουμε καὶ τοὺς «λόγους τακτικῆς» πού ἐβοήθησαν στὴν ἐξέλιξιν αὐτή. Εἶναι διαφορητικοὶ γιὰ τὸν καθένα ἀπ' τοὺς δυὸ Μεγάλους. Οἱ Ρῶσοι πιστεύουν πὸς ὁ χρόνος δουλεῖ γι' αὐτοὺς. Ὅσο κι' ἂν δὲν ἔχουν πιά τὴν ἀπόλυτην πεποίθησιν ὅτι ἡ ἐπερχόμενη οικονομικὴ κρίσις θὰ ὀδηγήσῃ στὴν καταστροφὴ τοῦ καπιταλισμοῦ, εἶναι φυσικὸν νὰ πιστεύουν ὅτι ἂν ἐτέλθη ἡ κρίσις καὶ εἶναι εὐκολώτερο νὰ ἐπέλθῃ τώρα, μὲ τὴν ὑφῆσιν, ὁ καπιταλισμὸς διατρέχων περιόδον ἀναπροσαρμογῆς θὰ εὐρεθῇ κατ' ἀνάγκην μπιστὰ σὲ κοινωνικὰ προβλήματα πού θὰ ἀδυνατίσουν τὴν δυνάμιν ἀντιστάσεως τῶν ἀντιπάλων τῆς Γενεῆς εἰς τὴν εὐνοϊκὴν γι' αὐτὴν λύσιν τῶν διεθνῶν ζητημάτων. Ἡ πίστις αὐτὴ συνεχίζεται ἔτσι μὲ τὴν ἐθνικὴν ρωσικὴ καὶ ὄχι μὲ τὴν κομμουνιστικὴν πολιτικὴν.

Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν οἱ Ρεπουμπλικάνοι ἔχουν προεδρικὰς ἐκλογὰς τὸ 1956. Ὁ Ἀϊζενχάουερ, τὸ τελευταῖο χαρτὶ τοῦ κόμματος, δὲν ἦταν ὡς τώρα ἀποφασισμένος νὰ ξαναδικηθῇ τὴν προεδρίαν. Μά, μὲ τὸ κλίμα πού ἐδημιουργήθη, ἀρχίζει νὰ γίνεταί ὁ «εἰρηνοποιὸς» ὁ «ἀπαραίτητος» πού ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ξαναβῇ — γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον του καὶ γιὰ νὰ σώσῃ τὸ κόμμα του.

Νομίζω πὸς δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεγότανε πὸς στίς τελευταίας ἐξελίξεις, ἐνῶ στὴν Ρωσία τὸ κράτος ἐκμεταλλεύεται τὸ κόμμα, στίς Ἠνωμένας Πολιτείας τὸ κόμμα —

Τρίτη και ούσιώδης άρχή είναι ότι πρέπει, πριν από όλα, να υπάρξει ξεκαθάρισμα των αντιθέσεων που υπάρχουν στις χώρες της Ευρώπης. Το Σάαρ και η Κύπρος πρέπει να παύσουν να είναι σημεία συγκρούσεως και τα σχετικά προβλήματα να λυθούν με βάσιν τις άρχές που λέμε πως πιστεύουμε και που πρέπει, επί τέλους, και να δείξουμε ότι πιστεύουμε και, άκόμη, με άναγνωρίσιν της πραγματικότητας. Το Σάαρ θέλει να είναι γερμανικό με 65 ο/ο και η Κύπρος θέλει να είναι έλληνική με τα 82 % του πληθυσμού της. Δέν μπορούν έπ' άπειρον τα συμφέροντα των μεγάλων να κρατούν ύποδούλους, χωρίς την θέλησίν των, τους λαούς. Η «αυτοδιάθεσις» είναι το όλιγότερον που ύποχρεούνται οι ευρωπαϊκοί λαοί να άναγνωρίσουν στους άλλους ευρωπαϊκούς λαούς, άν θέλουν να λέγωνται πολιτισμένοι.

Μία τέταρτη, τέλος, άπαραίτητη άρχή είναι η κοινωνική συγκρότησις της Ευρώπης. Όπως είπα στο Μιλάνο «η έλευθερία θα γίνη κοινωνική ή θα πεθάνη». Όπως δέ είπε πολυ σωστά στο ίδιο συνέδριο του Μιλάνου, ο νέος Άρχηγός του Έργατικού Κόμματος της Άγγλίας Hugh Gaitskell, η καλύτερη μέθοδος για την κατοχύρωσιν της πολιτικής έλευθερίας των χωρών είναι ο περιορισμός της οικονομικής έλευθερίας των ισχυρών. Μόνο που αυτό, όπως του παρετήρησα τότε, δέν ισχύει μόνον για τα άτομα μα και για τα κράτη. Άλλωστε είναι σαφής ο προσανατολισμός όλων των λαών προς την άναγνώρισιν της ανάγκης του κοινωνικού πνεύματος εις την δργάνωσιν της έλευθερίας. Άνάγκης που είναι άσχετη με τα καθεστώτα. Τα μεγαλύτερα κτυπήματα της οικονομικής έλευθερίας έδόθησαν υπό καθεστώτα στηριζόμενα εις την δεξιάν. Ο ήγγυημένος εξάμηνος ή έτήσιος μισθός που γενικεύεται εις τις μεγάλες επιχειρήσεις εις τις Ηνωμένες Πολιτείες έγινε πέρουσι, υπό τους Ρεπουμπλικάνους. Και η μεγαλύτερη παρέμβασις του κράτους εις την διάρθρωσιν ενός κλάδου της οικονομίας, παρέμβασις ριζικά αντίθετη με την έννοιαν της ιδιωτικής επιχειρήσεως και της ατομικής πρωτοβουλίας έγινε στον τόπο μας με την άναγκαστικήν ένωσιν των Τραπεζών Έθνικής και Άθηνών, από την κατ' έξοχήν συντηρητικήν Κυβέρνησιν Παπάγου. Δέν κρίνω τα άποτελέσματα ή την ορθότητα του μέτρου, κρίνω τον χαρακτήρα του και το γεγονός ότι άποδεικνύει, πως γενική και άνεξάρτητη από ιδεολογικές προτιμήσεις είναι η τάσις της κρατικής παρεμβάσεως και της κοινωνικής αντιμετώπισεως των οικονομικών θεμάτων. Αυτή η κοινωνική αντιμετώπισις πρέπει να άποτελέση μίαν από τας βάσεις και της νέας προσπαθείας για την Ένωσιν της Ευρώπης. Πρέπει να προαχθή ή βιομηχανική Δημοκρατία, για να χρησιμοποιήσω τον όρον του τελευταίου βιβλίου του φίλου μου André Philip. Διότι εκτός όλων των άλλων ήθικων παραγόντων, πρέπει επί τέλους να γίνη αντιληπτόν ότι αι έπαναστάσεις — και έπαναστάσις είναι η Ένωσις της Ευρώπης — δέν γίνονται χωρίς την συμμετοχήν και την συμπαράστασιν των εργαζομένων λαϊκών μαζών.

* *

10. Αυτές οι τέσσαρες άρχές και μόνες μπορούν να ξαναδώσουν στο όνειρο της Ένωμένης Ευρώπης νέα ζωή. Μπορούν να το κάμουν πραγματικότητα. Γιατί μπορούν, αΐροντας τα εμπόδια, να οδηγήσουν εις την βαθμιαίαν δημιουργίαν

χάριν των εκλογών του 1956 — εκμεταλλεύεται το κράτος. Είναι κι' αυτό μιá άκόμη εκδήλωσις του άναζωπυρωθέντος ρωσικού πατριωτισμού».